

YHDESSÄ IHMETELLEN

Virret seurakunnan lapsityössä

Tuomo Kantele ja Anni Kuivala

Opinnäytetyö, syksy 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Diak Itä Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Kristillinen lapsi ja nuorisotyön

suuntautumisvaihtoehto

Sosionomi(AMK)

+ Kirkon nuorisotyönohjaajan virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Kantele, Tuomo & Kuivala, Anni. Yhdessä ihmetellen. Virret seurakunnan lapsityössä. Syksy 2010. 52 s. 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak itä Pieksämäki. Sosiaali-alan koulutusohjelma, Kristillinen lapsi ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehto. Sosionomi (AMK) + kirkon nuorisotyönohjaajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli vahvistaa virren käytön nykytilaa Pieksämäen seurakunnan lapsityössä, ja antaa lastenohjaajille virikkeitä virsikasvatukseen. Teimme opinnäytteen produktiona jossa etsimme erilaisia tapoja ja menetelmiä käyttää virttä osana seurakunnan päiväkerhon arkea. Seurakuntien päiväkerhotoiminta on osa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lapsityötä ja kristillistä kasvatusta, joka rakentuu kristilliselle arvopohjalle (Hiilamo 2007, 132). Kirkon lapsityö on myös ammatillista varhaiskasvatustoimintaa, jota koulutetut ammattilaiset toteuttavat (Alila & Portell 2008, 20). Opinnäytetyön punaisena lankana oli lapsi itse, lapsi seurakunnassa ja näkemys lapsesta kokonaisvaltaisena, hengellisenä ihmisenä. Kristillisen näkökulman lisäksi työn johtajatuksena oli virsi ja virsikasvatus. Tätä lähestyttiin yleisesti musiikkikasvatuksen näkökulmasta, jossa painotettiin kokemuksellisuutta ja lapsen osallistumisen ja itse tekemisen merkitystä. Musiikki välittää, puhuttelee, kertoo ja herättää tunteita (Kurkela 2004, 10). Virsi nähtiin rukouksena, joka tarjoaa ihmiselle sanoja ja mahdollisuuksia Jumalan kohtaamiseen (Vapaavuori 2004, 26).

Produktion alussa kartoitimme Pieksämäen seurakunnan lastenohjaajilta heidän kokemuksiaan virren käytöstä lapsityössä. Kartoituksen pohjalta kokosimme kolme virsituokiota joita kävimme toteuttamassa viidessä Pieksämäen seurakunnan lapsi- ja perhetyön kerhossa. Virsituokioiden teemoina olivat luominen, lähetys ja Pyhä Henki. Produktion tavoitteina oli antaa lastenohjaajille uusia ideoita virren käyttöön ja tehdä virsiä tutuksi lapsille. Työn tuloksia pohdittaessa totesimme, että toiminnan pitempikestoisuus olisi parantanut tuloksia ja pitkän aikavälin tarkastelussa olisi voinut tarkastella tarkemmin virsikasvatusmenetelmien kehittymistä

Produktion johtopäätöksissä totesimme lastenohjaajien kaipaavan koulutusta ja innostamista virsikasvatukseen. Virsikasvatuksella ja virren käytöllä on rajattomasti mahdollisuuksia, mikäli sitä antaudutaan tarkastelemaan lapsen innostuneella, rajoja rikkovalla ja aidolla tavalla.

Asiasanat: varhaiskasvatus, kristillinen kasvatus, musiikkikasvatus, virsikasvatus, lapsityö.

ABSTRACT

Tuomo Kantele & Anni Kuivala

Marvel with children – Hymns in Children's Work in the Church
52 page, 3 appendices. Language Finnish, Autumn 2010.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services, Option
in Christian Youth Work. Degree: Bachelor of social Services

The meaning of this thesis was to improve the use of hymns in child work of Evangelical Lutheran Congregation in Pieksämäki, and to stimulate child workers to hymn education. This thesis was made as a production to find new ways to use hymns as part of the church's children's work. Day-care activities of the congregation are part of the children's work of Evangelical Lutheran Church of Finland. It is based on Christian pedagogy and christian values (Hiilamo 2007, 132). The children's work of Church is also professional early pedagogic, which is produced by professional workers (Alila & Portell 2008, 20). The main point of this thesis was a child, a child in Congregation, and a child as a whole, spiritual human being. The other idea of the thesis was hymn pedagogy. Hymns education was seen as part of music pedagogic, and it emphasis own experience and child participation. Music produces, tells and affects (Kurkela 2004, 10). Psalms was seen as a prayer that offers people opportunities and words to confront God (Vapaavuori 2004, 26).

At the beginning of production we asked opinions and experiences about hymns in the children's work of church from the children's workers. On ground of this knowledge we created three hymn lessons that we used to four child groups and one parent and child – group. Themes for those lessons were Creation, Mission and Holy Spirit. Aims of this production were to give children's workers new ideas on use of hymns and to make hymns familiar to children. In reflection we discovered, that if our production would have been long-lasting, it would have made more effect and examination of development of methods in hymns pedagogy would have been possible. In conclusion we stated that children workers need training and inspiration to use hymns in their work. Hymns pedagogy and use of hymns has many opportunities, if it's viewed from children's boundary-braking and open minded point of view.

Keywords: early education, christian education, music education, hymn education, childrens work.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 KIRKON LAPSITYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Teologiset lähtökohdat	8
2.2 Leikkivä kirkko.....	10
2.3 Kasvatus.....	11
2.3.1 Varhaiskasvatus	11
2.3.2 Kristillinen kasvatus.....	12
2.4 Lapsi seurakunnassa	17
2.5 Kerhoikäinen lapsi	18
3 VIRSIKASVATUS	21
3.1 Musiikkikasvatus	21
3.2 Musiikkikasvatus seurakunnassa.....	22
3.3 Virsi ja lapsi.....	23
4 PRODUKTION TARKOITUS JA TAVOITTEET	26
5 PRODUKTION KULKU.....	28
5.1 Produktion toimintaympäristön kuvaus.....	28
5.2 Produktion suunnittelu.....	29
5.3 Produktion toteutuksen tausta.....	31
5.4 Toteutus	33
5.4.1 4-6-vuotiaiden kerhot	33
5.4.2 Kolmevuotiaiden kerhot	35
5.4.3 Perhekerho.....	35
6 PRODUKTION ARVIOINTI	37
6.1 Virsihetkien toteutuksen arviointia.....	37
6.2 Ohjaajien ja osallistujien palaute	39
6.3 Tavoitteiden toteutuminen	40
6.4 Kehitettävää	42
7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	44
LÄHTEET	48
LIITEET	
Liite 1.....	53
Liite 2.....	55

Liite 3.....	60

1 JOHDANTO

Kiinnostus virttä kohtaan sai meidät suuntaamaan opinnäytetyömme virsikasvatukseen. Opinnäytetyössämme pohdimme virsituntemuksen nykytilaa Pieksämäen seurakunnassa. Olemme oman työkokemuksemme kautta havainneet virren käytön vähyden ja heikon virsituntemuksen seurakuntien viikkotoiminnassa.

Teimme opinnäytetyömme produktiona, koska koimme tärkeäksi käytännönläheisen lähestymistavan rohkaista ja antaa toimintamalleja seurakunnan työntekijöille. Yhteistyökumppanina produktiossamme toimi Pieksämäen seurakunta. Kokeilimme virren käyttöön tehtyjä menetelmiä lapsityössä. Tässä työssä keskitytään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon (jatkossa kirkko) lapsityön toimintaan.

Teoriapohjassa käsittelemme lapsen asemaa seurakunnassa, kristillistä kasvatusta ja seurakunnan lapsityötä sekä virsikasvatusta. Lähdemme liikkeelle lapsen paikasta kirkon yhteydessä, jonka jälkeen käsittelemme lapselle suunnattuja toimintoja kirkossa. Kristillinen kasvatusta on yhdessä lapsen kanssa kokemista ja Jumalan suuruuden ihmettelyä. Kuvaamme työssämme lapsityön teorian valossa, miten tätä toteutetaan seurakunnan lapsityössä. Varhaiskasvatusta ja kristillinen kasvatusta heijastetaan työssä virsikasvatuksen kautta osaksi lapsityön arkea. Tämän jälkeen käsittelemme musiikin vaikutusta kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja musiikin asemaa kirkon lapsityössä. Lopuksi esittelemme toteuttamamme produktiosta.

Käytännön osuutena suunnittelimme virsikuokioita Pieksämäen seurakunnan lasten kerhoihin. Virsitetkien teemoiksi valitsimme Pyhän Hengen, luomisen ja lähetyksen. Teemat valittiin sen ajatuksen pohjalta, että teemoissa olisi tuttuja asioita lapsille, mutta myös aiheiden laajuuden ansiosta jotain uutta ja hengellisesti haastavampaa. Aiheita lähdettiin rakentamaan virsien pohjalta, ja virsitetkissä keskeistä olivat virsien sisällöt aihepiireistä. Tavoitteena ei ollut opettaa virsiä tai antaa suoria vastauksia teemoista, vaan jättää virret elämään lapsen. Tavoitteina oli opettaa seurakunnan lastenohjaajille uusia tapoja virren käyttöön ja herättää innostus virsien mahdollisuuksista osana työtä. Lisäksi tavoitteina produktiossa on herättää mielenkiintoa virsien maailmoihin ja antaa aikaa virsiin juurtumiseen.

Kirjallisen työmme lopuksi käsittelemme produktion esille nostamia johtopäätöksiä. Johtopäätökset ovat nousseet yhden seurakunnan työntekijöiden ajatuksista ja omista pohdintoistamme, sekä kanttorien kanssa käydyistä keskusteluista. Vertaamme johtopäätöksiä teoriapohjassa nostettuihin näkökohtiin ja pohdimme, ovatko käytännön kokemukset sekä teoria yhdenmukaisia.

Kristinuskoon on kuulunut vuosisatoja uskon, rakkauden ja toivon esillä pitäminen. Näistä kolmesta etenkin rakkaus on ollut Jeesuksen seuraajiksi kutsuttujen tuntomerkki. Kristillisen kasvatuksen juuret ovat rakastamisessa, joka näyttäytyy toisen auttamisena ja solidaarisuutena toisia ihmisiä kohtaan. (Riekkinen 2008, 83.) Opinnäytteessä etsimme keinoja, joiden avulla virsi voisi viedä eteenpäin uskon, toivon ja rakkauden sanomaa alle kouluikäisille.

2 KIRKON LAPSITYÖN LÄHTÖKOHDAT

2.1 Teologiset lähtökohdat

Jumala on luonut kaikki ihmiset. Jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja ainutkertainen. Jokainen ihminen on Jumalan toivoma, rakastama ja hyväksymä. Jokainen ihminen on yksilö, ja yksilöllisyys on ainutlaatuista. Kaikilla ihmisillä on kokoon tai ikään katsomatta oikeus saada hyväksyntä sellaisena kuin on. (Virtanen 2005, 63.)

Raamatussa on kolme kivijalkaa, jotka kuuluvat lapsityön teologiataloon:

Jeesuksen luo tuotiin lapsia, jotta hän koskisi heihin. Opetuslapset moittivat tuojia, mutta sen huomattessaan Jeesus närkästyi ja sanoi heille: Sallikaa lasten tulla minun luokseni, älkää estäkö heitä. Heidän kaltaistensa on Jumalan valtakunta. (Mark. 10: 13–14.)

Menkää siis ja tehkää kaikki kansat minun opetuslapsikseni: kastakaa heitä Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen ja opettakaa heitä noudattamaan kaikkea, mitä minä olen käsenyt teidän noudattaa. (Matt. 28: 18–20.)

... se, joka nöyryy tämän lapsen kaltaiseksi, on suurin taivasten valtakunnassa. Ja joka minun nimessäni ottaa luokseen yhdenkin tällaisen lapsen, se ottaa luokseen minut. (Matt. 18: 1–5.)

Näissä raamatunkohdissa Jeesus osoittaa, että jokaisella ihmisellä on ihmisarvo ja samat oikeudet tulla nähdyksi ja kohdatuksi. Kastekäskyssä Jeesus käskää mennä kastamaan ja opettamaan. Tähän pohjautuen lapsilla on oikeus saada opetusta kristinuskosta. (Salmensaari 2004, 218.)

Jeesus asetti lapsen esikuvaksi ja samalla haastoi ihmiset tehtävään, uskallammeko katsoa maailmaa lapsen vikkelistä. Lapset kokevat maailman eri tavalla kuin aikuiset, he ovat puolueettomia ja pystyvät elämän objektiiviseen arviointiin. Lapset pystyvät ilmaisemaan oikean ja väärän. Lapsia häiritsevät kovat äänet ja äkkinäiset liikkeet. Janon tai

nälän sattuessa he itkevät. He pyytävät toisia leikkiinsä. Lapsi turvautuu aikuiseen ja tiedostaa elävänsä toisten huolenpidon varassa. (Ahtiainen i.a.)

Lapsen paikkaa ja kohtaamista seurakunnassa pyritään tuomaan esille lapsityön teologian kautta. Lapsityön teologia edustavaa kokonaisvaltaisuutta, holistisuutta. Lapsityön teologia kiinnittää huomion ymmärtämättömyyteen, heikkouteen ja pienuuteen. On huomattava, että heikkoluoteisuutemme takia tarvitsemme Jumalaa ja toisiamme ohjaamaan meitä. (Ahtiainen i.a.) Lapsityön teologia lähtee kontekstuaalisuudesta ja lapsen maailman ymmärtämisestä, eli asioita käsitellään lapselle tapahtuvan todellisuuden kautta. Tavoitteena on, että puhutaan Jumalasta ja uskosta kyseisen ihmisryhmän, eli lasten sanoin. (Kantola 2004, 109.)

Lapsityön teologia ei voi elää siellä missä lapsen sisäisen maailman tärkeyttä ei oteta tosissaan. Lapsityön teologiassa on oleellista ihmettelyn kunnioittaminen ja siihen kannustaminen koska hengellisyys nousee kokemuksista ja kysymyksistä, joiden seurauksena voi kokea Jumalan uskollisuuden ja rakkauden. Jumalan todellisuutta tulisi märehittää ja ihmetellä estoitta. (Kantola 2004, 111.)

Ihmiskäsitys on yksilön käsitys itsestään ja siitä kuinka hän ymmärtää kuka hän on ja mistä hän tulee. Kristillisen ihmiskäsityksen ydin on Jumalan kuvana oleminen. Jokainen ihminen on luotu Jumalan kuvaksi ja on sen takia arvokas. Arvo ei ole sidoksissa osaamiseen eikä ikään. Kirkon lapsityön lähtökohtana on kunnioittaa ja rakastaa lasta niin että hän voisi kokea pyhyyttä ja Jumalan kuvana olemisen arvokkuuden. (Luukkonen 1997, 32; Kangasmaa, Petäjä & Vuorelma 2008, 39.) Lapset luovat itse maailmansa kysymykset. Kysymysten avulla lapset ottavat selvää maailmasta ja rakentavat omaa ihmiskäsitystään.

Lasten omat kysymykset ja niiden kuunteleminen ovat tärkeimpiä asioita lapsityössä. Lapsityön teologian edellytykset rakentuvat olosuhteiden luomiselle, joissa lasten kysymyksille rakennetaan tilaa. Tilaa jossa on aikaa olla yhdessä ja läsnä. Lapsi tarvitsee ympärilleen sekä turvallisia aikuisia uskaltaakseen olla oma itsensä, että virikkeitä jotka herättävät hänen uteliaisuutensa. Lapsi tarvitsee pelejä, leikkejä, retkiä, uuden etsimistä ja uuden löytämistä. (Kantola 2004, 109–111.)

2.2 Leikkivä kirkko

Kirkon strategioiden mukaan kirkko pyrkii olemaan läsnäolon kirkko. Tavoite toteutuu työntekijöiden kohdatessa seurakuntalaisia arjessa. Sinänsä kirkon läsnäolo ei ole itseisarvo, vaan tavoitteena on tehdä todeksi ja välittää Jeesuksen läsnäolo niin arjessa kuin juhlassa. Tasapainoiseksi yksilöksi kehittyäkseen lapsi tarvitsee pysyviä ja vakaita kiintymyssuhteita. Kun lapsi saa levollisesti, turvallisesti ja johdonmukaisesti tutustua Jumalaan ja Jeesukseen, hän voi ymmärtää rukouksen merkityksen ja oppia rukoilemaan itse. Näin lapsi voi kyetä rakentamaan kiintymys suhdetta Jumalaan. Tämän ansiosta lapsen kohdatessa elämän iloja ja suruja, häntä voi lohduttaa ja rohkaista muuttumaton, luotettava ja uskollinen Jumala. (Kantola 2004, 115–117.)

Viime vuosina seurakuntien lapsityössä on tullut esille käsite leikkivä kirkko. Käsite leikkivä kirkko on osa Suomen lapsityön keskus ry:n(Suomen lapsityön keskus ry i.a) visioita vuonna 2010. Tarkoituksena leikkivässä kirkossa on se, että lapset saisivat olla lapsia mahdollisimman pitkään. Tavoitteena on se, että pyhä koskettaisi kaikilla aisteilla. Usko ei ole ainoastaan järjen asia, vaan se koskettaa kaikkia aisteja ja ihmistä kokonaisuudessaan.(Kosunen & Luodeslampi 2005, 6.) Parhaimmillaan leikkivässä kirkossa välittyy armahtavuus, armo, toivo ja ilo, jotka ovat ihmistä ohjaavia arvoja. Ajatusmallina Leikkivä kirkko ei ole ainoastaan lasten asia, vaan sillä pyritään elävään vuorovaikutukseen eri sukupolvien välillä. Ajatuksena leikkivän kirkon takana on leikin ymmärtäminen osaksi ihmistä. Kun leikkivä kirkko alkaa muuttua todelliseksi, lasten ja heidän kotiensa jumalanpalveluselämä vilkastuu. (Keskisalo 2005, 10.)

Leikkivä kirkko on läheisessä suhteessa ihmisten toiveisiin, unelmiin, luovuuteen ja elämän muihin syviin lähteisiin. Termi ”leikkivä kirkko” herättää kiinnostusta ja uteliaisuutta. Terminä leikkivä kirkko on saanut sisällöikseen kuvauksia kaaos, unelma, elämän virta ja Hengen lahjat. Itse leikissä on aina läsnä joku muu, siinä harjoitellaan vastavuoroisuutta ja rooleja. Keskeistä on suhdetietoisuus. Leikkivän kirkon periaatteiden mukaan kirkon tulisi olla suhdetietoinen. (Virtanen 2005, 59–60.)

Leikkivä kirkko on kertomisen ja suuren kertomuksen kirkko. Kristillinen usko ei ole oppilauseiden kokoelma, vaan kertomus Jumalan toiminnasta ihmisten elämässä ja maailmassa. Kristillinen usko on kertomus Jumalan pelastussuunnitelmasta. Mutta nykypäi-

vänä kirkko ei voi enää lähteä siitä, että raamatun kertomukset ovat kaikille totuusker-
tomuksia, vaan kertomus Jumalasta ja ihmisestä nähdään sitoutuneen yhteisön, kirkon
totuuskerptomuksena, johon se rakentaa elämää. Leikkivässä kirkossa ei vain tutkita ja
analysoida Raamattua, vaan pyritään elämään tarinoiden sisällä. (Keskisalo 2005, 14–
15.)

2.3 Kasvatus

2.3.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksen lähtökohtana on varhaiskasvatustieteellinen sekä laaja-alainen pe-
dagogisiin menetelmiin, monitieteiseen tutkimukseen ja tietoon perustuva kokonaiskäsi-
tys lapsen kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta. Varhaiskasvatuksen arvopohja perus-
tuu kansainvälisiin lapsen oikeuksien sopimuksiin ja sen toteutumista varmennetaan
suomalaisella lainsäädännöllä. (Varhaiskasvatus – suunnitelman perusteet 2005, 11–12.)

Varhaiskasvatus on liitoksissa kaikkeen yhteiskunnalliseen toimintaan, jolla pyritään
edistämään lapsen mahdollisimman suotuista kehitystä ja vaikuttamaan lapsen kasvu-
olosuhteisiin. Tämän luokituksen kautta varhaiskasvatuksellisesta toiminnasta voidaan
erottaa tavoitteellinen kasvatus, muu sosiaalinen vuorovaikutus jolla on kasvatuksellisia
seurauksia ja kasvatuksen tukitoimet. Varhaiskasvatukseksi voidaan luokitella julkisissa
kasvatusinstituutioissa, kotona ja eri elämänpiirien toimintaympäristöissä tapahtuvaksi
kasvatuksellinen vuorovaikutuksen lasten ja aikuisten välillä. (Karila, Kinon & Virtanen
2001, 13.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lapsen tasapainoista kehitystä, kasvua ja op-
pimista lapselle luontaisissa elämäntilanteissa. Hoito, opetus ja ammatillinen kasvatus
muodostavat varhaiskasvatuksen kokonaisuuden, joka on yhteiskunnan valvoma, tar-
joama ja tukema. (Varhaiskasvatus – suunnitelman perusteet 2005, 11–12.) Varhaiskas-
vatus on siis tavoitteellista toimintaa, jonka tarkoituksena on kehittää lapsen fyysisiä,
psykkisiä ja sosiaalisia taitoja. Kasvatuksen tulisi tapahtua suunnitellusti lapselle luon-
taisissa oppimisympäristöissä, ja toteutua varhaiskasvattajien ja huoltajien kasvatus-
kumppanuutena. Olisi tärkeää että lapsen kehitysvaiheesta ja haltuun otetuista taidoista

oltaisiin tietoisia ja niiden harjaantumista voitaisiin yhdessä tukea. (Mikkola & Nivalainen 2009, 10–13)

Liikkuminen, taiteellinen ilmaisu, leikkiminen, tutkiminen ja kokeminen ovat lapsille luontaisia tapoja käsitellä asioita. Kun lapsi saa toimia luontaisellaan tavallaan, hänen on helppo ilmaista tunteitaan ja ajatuksiaan. Varhaiskasvatuksen olennaisena osana on tarjota lapselle monipuolinen leikkiympäristö. (Varhaiskasvatus – suunnitelman perusteet 2005, 20.) Varhaiskasvatuksen esteettisestä, kulttuurisesta ja taiteellisesta kasvatuksesta vastaa varhaiskasvattaja. Se toteutuu varhaiskasvatuksessa luontaisesti musiikin, liikunnan, kuvataiteen, käsityön ja tanssin toimintatilanteissa. Taiteen avulla kasvattaja pystyy tukemaan lapsen mahdollisuutta käyttää aisteja, kehoa ja mielikuvitusta. (Ruokonen & Rusanen 2009, 10.)

2.3.2 Kristillinen kasvatus

Ihmisestä tulee seurakunnan jäsen kasteessa. Kasteessa vanhemmat, kummit ja seurakunta sitoutuvat antamaan kristillistä kasvatusta. Kasvatettavana oleminen kuuluu lapsen peruselämään. Kristillistä kasvatuksessa lasta kasvatetaan niin seurakuntalaisena kuin yksityisenä kristittyinä. Henkilön oma usko on aina persoonallisen vakuuttumisen, etsimisen ja löytämisen kysymys, ja kristillinen kasvatus antaa tätä kautta tilaa myös epäilylle ja luottaa siihen, että kasvatettava saa elämään kokemuksia, joiden avulla hän löytää hengellisiä sisältöjä ja kokemuksia. Tämän seurauksena säilyy käsitys elämän tarkoituksellisuudesta, tarkoituksesta ja arvosta. (Luumi 1997, 81–83.)

Kun lapsi tulee mukaan seurakunnan toimintaan, hän kantaa sisimmässään aikaisempia kokemuksia elämästään. Lapsi pohdiskelee ja kyselee, sekä keskustelee aikuisten ja toisten lasten kanssa itselleen tärkeistä kysymyksistä. (Saarinen 1997, 50.) Kirkkolain 4 luvun 1 § 1 momentin mukaan kirkon luovuttamattomiin tehtäviin kuuluu hoitaa muun muassa ehtoollisen ja kasteen välittäminen sekä kristillinen kasvatus- ja opetus-työ (Kirkkolaki 1993). Kirkkojärjestyksen kolmannen luvun ensimmäisessä pykälässä todetaan että vanhemmilla on annettu tehtävä huolehtia lapsen kristillisestä kasvatuksesta. Seurakunnan ja kummien tulee tukea heitä tässä tehtävässä. Tähän perustuu kirkon varhaiskasvatus, ja kirkkojärjestyksen kolmannen luvun pykälässä kaksi sanotaan, että

seurakunnan on huolehdittava kirkon jäsenten kristillisestä kasvatuksesta. (Kirkkojärjestys 1991.)

Kristillinen kasvatusta on kristilliseen uskoon kasvattavaa uskontokasvatusta (Hiltunen 2008, 69). Suomessa kristillinen kasvatusta -termi yleistetään evankelis-luterilaisen kirkon arvopohjasta nousevaksi kokonaisvaltaiseksi kasvatukseksi, joka pyrkii kokonaisvaltaiseen kasvun tukemiseen. Työssämme käytämme määritelmää, jonka mukaan kristillinen kasvatusta on päämääräsuuntautunutta, kristillisiin arvoihin sitoutunutta toimintaa, joka toteutuu erityisessä vuorovaikutussuhteessa. Kristillisen kasvatuksen arvopohja ja orientaatioperusta ponnistaa kirkkokunnan arvoista ja opeista. (Muhonen & Tirri 2008, 64)

Hengellisten asioiden ja ilmiöiden kohtaaminen tukee lasta. Kristillisen varhaiskasvatuksen tulisikin olla lapsen hengellisyyttä tukevaa uskontokasvatusta (Hiltunen 2008, 69). Lapsen kanssa ei pelkästään käydä läpi Raamatun kertomuksia ja opetuksia, vaan lapsen omalle pohdinnalle ja oivallukselle jätetään tilaa. Voidaan ajatella että jokaiselle kristillisen kasvatuksen piirissä olevalla on hengellistä pääomaa itsellään, uskontokasvatusta tukee tätä hengellisyyttä, ja antaa merkityksen hengellisille asioille.

Lapselle on luontevaa tutkia, kokeilla, tehdä itse, ihmetellä ja pohtia. Lapsi sisäistää asioita leikin ja mielikuvituksen keinoin. Hengellisyydestä ja uskon asioista täytyy osata puhua lasten kanssa heidän omista kokemuksistaan käsin. Lapsen tapa elää ja oppia on äärimmäisen kokonaisvaltainen, joten kristillinen kasvatustakin tulee räätälöidä lapsen kehitystasetta silmälläpitäen, ja useamman aistin käyttöä tukien. (Hiltunen 2008, 69.)

Kristillisessä kasvatuksessa on kuusi ulottuvuutta jotka kuvaavat sen sisältöjä ja arvopohjaa. Ulottuvuuksia ovat opillinen, rituaalinen, kokemuksellinen, eettis-moraalinen, huolenpidollinen ja pedagoginen. Nämä ulottuvuudet kuvaavat ihmisen hengellistä ja inhimillistä puolta. (Muhonen & Tirri 2008, 78.)

Opillinen ulottuvuus pyrkii kristillisen opetuksen tarjoamiseen ja luottamuksen synnyttämiseen hyvää ja rakastavaa Jumalaa kohtaan. Kristillisen identiteetin kasvattaminen ja kristillisten arvojen sekä oppien eteenpäin vieminen ovat osa opillista ulottuvuutta. Keskeinen asema opillisessa ulottuvuudessa on Raamatun kertomuksilla. Luterilainen

kirkko opettaa, että raamattu on Jumalan puhetta ihmiselle. Raamatun kertomusten avulla voidaan käsitellä elämän kysymyksiä myös tämän päivän näkökulmasta. (Muhonen & Tirri 2008, 78.)

Rituaalien perinteet kristinuskossa yhdistävät ihmisiä halki vuosisatojen. Tuttuihin perinteisiin on lasten helppo yhtyä jo nuorena, ja voi olla rituaalit jäävät elämään lapselle ja he tunnistavat ne vanhempana uudestaan. Rituaalinen sisältö määritellään tapojen ja perinteiden opettamiseksi, sekä näiden juurruttamiseksi ihmiseen. Opillinen sisältö määritellään oppien eteenpäin viemiseksi, niin rituaalinen ulottuvuus täydentää oppeja juhlien ja tapojen tutuksi tekemisellä, sekä näiden merkityksen selittämällä. Tärkeää oppien ja rituaalien opettamisessa on kokemus jonka niistä saa. Tämä luo turvallisuutta sekä vahvistaa osallistujien yhteyttä. Erilaisten rituaalien kautta ihmiset pääsevät irrottautumaan arjesta ja hiljentymään pyhän äärellä. Lapsetkin pääsevät rituaalien kautta osalliseksi uskonnosta vaikka he eivät ymmärtäisikään sitä. (Muhonen & Tirri 2008, 78–79.)

Kirkon rukouselämä perinteisiä pilareita ovat hiljaisuus ja meditaatio. Jumala puhuttelee ihmisiä hiljaisuudessa. Hiljaisuus ja rauhoittuminen osana lasten hartauselämää on todettu hyväksi lapsille heidän uskonkehityksessään. Lapselle rukous on luontainen tapa olla Jumalan edessä. Spiritualiteettia rakentavia kokemuksia syntyy kokemuksellisuuden liittyessä rukoukseen. Näitä kokemuksia voi saada myös luonnosta ja Jumalan luoman maailman osana olemisesta. (Ahtiainen 2004, 162–163.)

Lapsen Jumalankuva sisältää tunteita, mielikuvia, ajatuksia ja käyttäytymistä ohjaavia tekijöitä. Jumalankuva lapsella vaihtelee ja kehittyy tilanteiden mukaan. Kasvuympäristö, perhe, koulu ja kulttuuri vaikuttavat lapsen Jumalankuvan rakentumiseen. Eniten lapsen Jumalankuva muovautuu silloin kuin hän joutuu tekemisiin yhteisönsä uskonnon riittien ja oppien kanssa. (Hiilamo 2007, 111–113.)

Kokemusten kautta ihminen saa hengellistä pääomaa ja oppii tuntemaan Jumalaa. Jumalan rakkauden ja läsnäolo sekä emotionaalinen ilmapiiri sisältyvät kokemukselliseen ulottuvuuteen. Kasvatettavalla pyritään vahvistamaan luottamusta elämään, kun hän saa kokemuksen rakastavasta ja turvallisesta Jumalasta. Kokemuksellinen ulottuvuus sisältää myös kysymyksen ihmisen hengellisyyden luonteesta. Kristillinen kasvatusta lähtee

liikkeelle ajatuksesta ihmisen tarpeen olla yhteydessä Jumalaan. Usko siis on kokonaisvaltaista turvautumista ja luottamista Jumalaan. Nämä kolme edellä avattua ulottuvuutta ottavat huomioon ihmisen hengellisenä olentona ja pyrkivät tukemaan ihmisen hengellistä kasvua. (Muhonen & Tirri 2008, 79.)

Ihmisen inhimillistä puolta huomioivat eettis-moraalinen, huolenpidollinen ja pedagoginen ulottuvuus. Eettis-moraalinen ulottuvuus pitää sisällään arvokasvatuksen. Arvokasvatuksella pyritään tarjoamaan luonnollista kasvattajan persoonan ja toiminnan kautta välittyvää kasvatusta. Kristinuskossa on vahva käsitys oikeasta ja väärästä. Jeesuksen antama kultainen käsky ja rakkauden käsky ovat kristillisen etiikan kulmakiviä. Eettis-moraalinen kasvatusta pyrkii kertomaan lapselle oikean ja väärän ja tukemaan lapsen oikeuden tajua. Arvokasvatusta kristillisessä kasvatuksessa haastaa ihmisen vastuuseen ja lähimmäisen rakastamiseen ja elämään arkea niin, että nämä periaatteet toteutuvat myös käytännössä. (Muhonen & Tirri 2008, 79–80)

Kasvatusta on osa arkea, näin ollen kasvattajan tehtävä on luoda arkeen turvallinen ja kehittymistä tukeva ilmapiiri, niin uskossa, kuin kaikissa ihmissuhteissa turvallisuuden tunne edesauttaa hyvinvointia. Lapselle turvalliset suhteet läheisiin aikuisiin, sekä luottamus heitä kohtaan edesauttaa kehittymistä, tämän takia on tärkeää että kasvattaja onnistuu luomaan luottamuksellisen ja turvallisen ympäristön lapsille. Perustarpeista huolehtiminen ja kasvatussuhteen positiivinen tunneilmapiirin luominen ovat osa huolenpidollista ulottuvuutta. (Muhonen & Tirri 2008, 80–81.)

Kristillisessä kasvatuksessa yleisiä käytettyjä menetelmiä ovat muun muassa kerronta ja keskustelu, mutta kokonaisvaltaisen kasvatuksen vuoksi on myös muita lähestymistapoja ja menetelmiä joita käytetään yleisessä kasvatustieteessä. Pedagoginen ulottuvuus kristillisessä kasvatuksessa sisältää menetelmällisiä ja sisällöllisiä ratkaisuja sekä niiden taustalla vaikuttavia lähtökohtia ja periaatteita (Muhonen & Tirri 2008, 81.)

Lapsen hengellisyys rakentuu valppaudesta, ihailusta, tutkimisesta, ihmettelystä ja leikkimisestä. Lapsilla on herkkyys havaita pyhyttä, kauneutta tuonpuoleista ja näkymättömyyttä. Lapsilla on tapana kohdata Jumala arjen keskellä. He näkevät syvempiä merkityksiä jokapäiväisissä asioissa. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008, 12.)

Kristillinen kasvatus on osa ihmisyyteen kasvamista. Kristillinen kasvatus koskettaa lapsen kaikkia persoonallisia osa-alueita. Näitä ovat esimerkiksi emotionaalinen, hengellinen, fyysinen ja älyllinen. Kristillisen kasvatuksen kokonaisvaltaisuus antaa tilaa lapsen omalle mielikuvituksella ja herkkyydelle elämän salaisuuden edessä. Kristilliseen kasvatukseen ei liity uskonnollista pakottamista tai valmiita selityksiä. Keskeisessä asemassa ovat lapselta tulleet kysymykset. Hengellisistä asioista heränneet kysymykset tulee ottaa tosissaan ja antaa vastaus lasta askarruttavaan asiaan. (Hiilamo 2007, 111.)

Spiritualiteetti on kohtalaisen uusi termi kirkon piirissä. Uutuutensa ja termiin liittyvien kokemusten takia spiritualiteetti voidaan ymmärtää monella eri tavalla. Työssämme käytämme spiritualiteetin määrittelemiseen teoriaa, jossa termi ymmärretään kokemuksellisuutena ja sitä kautta saatuna hengellisenä pääomana. Termi spiritualiteetti pohjautuu latinan kielen sanaan spiritus – henki. Sana merkitsee sekä Jumalan henkeä että ihmisen henkeä. Ihmishengen ymmärretään olevan osa Jumalan henkeä, ja Jumalan hengen ja ihmishengen kohdatessa syntyy hengellinen kokemus joka luo hengellistä pääomaa. Hengelliset kokemukset ovat subjektiivisia, ja tämän takia spiritualiteetti on ihmisen kokemusmaailmasta syntyvää hengellisyyttä. (Kotila 2003, 13–15, 20.)

Spiritualiteettia vahvistavia kokemuksia voidaan saada muun muassa rukouselämän kautta. Nykypäivänä kirkkomme rukouselämää pyritään luomaan konkreettisemmaksi. Rukousmeditaatiot, ja aistien hyödyntäminen osana hartautta, ovat yleistyneet osaksi rukous, ja hartaus perinteitä. Hartauksien kuva- ja äänimaailma on oleellista spiritualiteettisten kokemusten syntymisessä. (Ahtiainen 2004, 162–163.)

Arjen tilanteet, varjelu, riemu, pelko ja kuolema, sekä Pyhät hetket tai kokemukset voivat olla tilanteita missä lapsen hengellisyys tulee esille. Jotkut toiminnot voivat myös auttaa lapsen hengellisyyden puhkeamista. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi rukous, jumalanpalvelus, leikkiminen, laulaminen ja liikkuminen. (Suomen evankelisluterilainen kirkko b 28, 12.)

2.4 Lapsi seurakunnassa

Kaste on seurakunnan lapsityön perusta. Kasteen yhteydessä esitetään kysymys vanhemmille ja kummeille siitä, haluavatko he yhdessä seurakunnan kanssa huolehtia lapsen kristillisestä kasvatuksesta. Kirkon lapsityön tarkoituksena on tukea perheiden kristillistä kasvatustyötä. Lapsen tarpeisiin vastaaminen ja hyvä hoito ovat parhainta kristillistä kasvatusta. Lapsen oma usko kehittyy hellässä hoivassa, jossa hän on arvostettu ja rakastettu. (Hiilamo 2007, 132–133.)

Kirkon lapsityö on saanut alkunsa pyhäkoulutoiminnasta, joka levisi Suomeen 1800-luvulla. Seurakunnat tukivat pyhäkoulutoiminnan avulla vanhempien kasvatustehtävää ja antoivat kasteopetusta. Aluksi kerhotyö miellettiin diakoniatyöksi, ja näkökulma oli kirkon piirissä vähän huomioitujen lapsiperheiden auttaminen ja jaksamisen tukeminen. (Wennemark ja Alopaeus-Karhunen 2004, 17.) Seurakunnan lapsityön tavoitteena tänä päivänä on siirtää kristillistä perintöä seuraaville sukupolville kodin, päivähoidon, koulun ja seurakunnan välisenä yhteistyönä (Hiilamo 2007, 132). Seurakuntien lapsityö on myös valtakunnallisesti merkittävää varhaiskasvatustyötä (Alila & Portell 2007, 12), jossa otetaan huomioon lapsi hänen kehitystasonsa mukaisesti.

Lapsi- ja perhetyö antaa virikkeitä ja on uskonnollista kasvatusta tukevaa perhetyötä (Wennemark ja Alopaeus-Karhunen 2004, 22). Perinteisten työmuotojen pyhäkoulutyön ja päiväkerhotoiminnan rinnalle on tullut erilaiset perhekerhot, yhteistyö kunnallisen päivähoidon kanssa, sekä iltapäiväkerhotyö. Lapsityön keskeisin työmuoto on päiväkerhotoiminta, joka on Suomessa erittäin laajaa ja säännöllistä kasvatustoimintaa. Päiväkerhossa lapsi saa kasteopetusta ja mahdollisuuden kasvaa seurakunnan yhteydessä. Päiväkerhotoiminnalla on kasvatuksellinen, hoidollinen ja diakoninen tehtävänsä. Yhteistyö vanhempien kanssa ja kodin kristillisen kasvatuksen tukeminen ovat päiväkerhotoiminnan tavoitteita. Päiväkerhotoiminta on tavoitteellista kasvatustoimintaa, jossa lapsen kokonaiskehitys otetaan huomioon. (Saarinen 1997, 130.) Päiväkerhot kokoontuvat säännöllisesti viikoittain muutamien tuntien ajan kerrallaan, ja toiminta rakentuu teema- tai projektityöskentelyyn. Teemoihin vaikuttavat kirkkovuoden ja vuodenaikojen lisäksi lasten kiinnostusten kohteet. (Saarinen 1997, 133.) Päiväkerhotoiminnassa on tärkeää luoda kuunteleva ja kiireetön ilmapiiri. Toiminnan tulee olla lapsilähtöistä ja lapsen tahdissa tekemistä. (Seurakuntien Lapsityönkeskus ry a i.a.)

Nykyinen lapsityö on siis laaja-alaista kasvatustyötä, mutta kasteopetus on edelleen koko seurakunnan lapsityön perustehtävä. Haasteena lapsityölle on voimavarojen suuntaaminen muuttuvassa yhteiskunnassa siten, että se palvelee lapsityön perustehtävää. Työn laaja-alaisuus tarkoittaa myös sitä, että työ on nähtävä kokonaisvaltaisena varhaiskasvatuksena, jossa mukana on sekä seurakunta että muu yhteiskunta. (Kuoppa 1997, 105–106.) Kirkon lapsityö on näin myös ammatillista kasvatustoimintaa, jota toteuttavat koulutetut lastenohjaajat ja lapsityönohjaajat. (Alila & Portell 2008, 20.) Lapsityön ytimenä on pysynyt diakoninen ja hengellinen olemus. Yhteiskunta ja siinä tapahtuneet rakenteelliset muutokset ovat kuitenkin luoneet ihmisten arkielämään uusia tarpeita, ja uudenlaiset tarpeet vaativat uudenlaisia toimintamuotoja. Muuttuneissa yhteiskunnallisissa olosuhteissa lapsityö on laajentunut muun muassa aamu- ja iltapäiväkerhotoiminnaksi. (Wennemark ja Alopaeus-Karhunen 2004, 13.)

Päiväkerhoissa ohjaajina toimivat pääsääntöisesti seurakuntien lapsityönohjaajat sekä lastenohjaajat. Työntekijät ovat suorittaneet lapsi- ja perhetyön peruskoulutuksen. Lastenohjaajien osaamisalueita ovat kristillinen kasvatusta, varhaiskasvatusta ja lapsen kehityksen tunteminen. Lisäksi koulutus antaa valmiudet työskennellä myös laajasti yhteiskunnallisesti orientoituneessa varhaiskasvatuksessa. (Kirkkohallitus i.a.)

Kirkon kasvatustyöllä on muutaman vuoden välein vaihtuvia painopistealueita, joilla pyritään vaikuttamaan kirkon kasvatustyön sisältöön ja tukemaan lapsityöntekijöitä heidän työtehtävissään. Vuosina 2006–2008 painopistealueena oli Jumalan silmissä kaunis, jonka tarkoitus oli haastaa kasvattaja näkemään lapsi yksilönä ja ainutkertaisena ihmisenä. Kasvattajan tehtävä oli antaa lapselle kokemus siitä, että hän on arvokas juuri sellaisena kuin on. Painopistealue haastoi kasvattajan näkemään, miten lapsi kokee Jumalan todellisuuden. (Seurakuntien lapsityönkeskus ry i.a a.)

2.5 Kerhoikäinen lapsi

Ihmisen kehitys lapsuudessa luo perustan kaikelle myöhemmälle kehitykselle. Lapsen kehityksen perusta rakentuu lapsen ja hänen lähimmän aikuisen vuorovaikutuksen päälle. Tässä vuorovaikutussuhteessa lapsen tulee olla aktiivinen toimija. (Ruopila 2003,

30.) Kehitystä kuvataan erilaisten ikävaiheiden ja näihin kuuluvien kehitystehtävien mukaan. Ihmiset ovat yksilöllisiä, joten ikävaiheet ja näissä olevat kehitystehtävät ovat ajoitukseltaan liukuvia ja viitteellisiä. (Jarasto & Sinervo 1997, 24). Ihmisen kehityksessä olennaista on, että se koostuu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta osaluueesta, joilla tapahtuvat muutokset vaikuttavat toisiinsa ja tapahtuvat myös yhteydessä toisiinsa. Ihmisen kehitys on aina kokonaisvaltaista. (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 30.)

Ensimmäisen ikävuoden aikana lapsen fyysinen kehitys on nopeaa. Lapsen pituus kaksinkertaistuu ja paino kolminkertaistuu. Lapsi oppii ottamaan kontaktia jo muutaman kuukauden ikäisenä. (Dunderfelt 1997, 68–69.) Puolivuotiaana lapsi alkaa tuntea oman erillisyytensä ja alkaa tunnistaa oman kehonsa. Toisen ikävuoden aikana olennaista on puhumisen oppiminen. Puheen oppimiseen vaikuttaa perimän ja ympäristön vuorovaikutus. Lapsi kuulee ympäristöstä tulevia ääniä ja alkaa matkia niitä. (Dunderfelt, 1997, 70–72.) Kolmeen ikävuoteen mennessä lapsi saavuttaa kävelemisen taidon, joka vapauttaa voimia kielelliseen kehitykseen. Puheen kehittyessä lapsen ajatusmaailma ja yksilöllisyys kehittyy. Samalla itsenäinen ajattelu vahvistuu, kun lapsi kykenee antamaan ilmiölle nimiä. (Dunderfelt 1997, 74–76.) Kolmevuotias lapsi osaa jo monia taitoja; potkia palloa, napittaa napit vaatteissaan ja piirtää ympyrän. Perusliikkumisen taidot kehittyvät lapsilla yksilöllistä tahtia mutta jokaisella voimakkaasti noin kaksivuotiaasta aina seitsemänvuotiaaksi saakka (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 85)

Ikävuosien 3–6 aikana lapsi alkaa itsenäistyä ja hänen minuutensa kehittyy voimakkaasti. Puheen kehittyessä lapsi kykenee ilmaisemaan monimutkaisempia ajatuskokonaisuuksia. (Dunderfelt 1997, 78.) Kolmen ikävuoden jälkeen lapsi alkaa sisäistää yhteisön normeja, käyttäytymistapoja ja sääntöjä. Niiden avulla lapsi rakentaa omia sisäisiä psyykkisiä rakenteita. Aloitteellisuudesta lapsi saa määrätietoisuutta, jolla hän pystyy leikkimielisesti kuvittelemaan ja tahdolla toteuttamaan suunnitelmia ja päämääriä ilman syyllisyyden ja rankaisun pelkoa. (Dunderfelt 1997, 248.)

Pienestä asti lapsi on mukana monissa aikuisten toiminnoissa ja askareissa, mutta hänen tietoisuutensa maailmasta on erilainen kuin aikuisilla. Mielikuvituksen vilkkaus on ominaista alle kouluikäisillä. Aikuisten maailma on abstraktinen, käsitteellinen ja looginen verrattuna lapsen maailmaan. Lapsi voi istua paikoillaan ja kuunnella kertomuksia ja hetkeä myöhemmin hän voi juoksennella ympäriinsä ja riehua. Lapsi luo vahvoja

mielikuvitusmaailmoja leikkeihinsä. Lapsen leikki kehittyy vaiheittain, ensimmäisiä osoituksia leikistä on lapsen vastailu hymyyn. Lapsen oppiessa liikkumaan leikkimisen mahdollisuudet laajenevat ja leikit monipuolistuvat. Kolmevuotias lapsi ottaa leikin kautta kontaktia muihin lapsiin. Nelivuotiaana lapset kykenevät yhteisleikkeihin ja viisivuotiaana lapsi alkaa kiinnostua leikeistä joissa on selkeät säännöt. (Dunderfelt 1997, 82-84.)

Lapselle päiväkerho on paikka, jossa hän pääsee osaksi omanikäistä ryhmää ja saa kokemuksen ryhmässä olosta. Kerhossa ja muussa seurakunnan lapsityössä lapsi pääsee harjoittelemaan toisen huomioon ottamista, sosiaalisia taitoja ja ryhmässä olemista. (Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2007.) Kerhoikäisenä, 3–6-vuotiaana lapsi muodostaa sosiaalista identiteettiä. Lapsi omaksuu tässä iässä yhteisön säännöt ja normit ja myös lapsen omatunto alkaa muodostua. (Dunderfelt 1997,79–81.)

Leikkiessään lapsi jäljittelee vanhaa ja luo uutta. Leikin aineksina lapsi käyttää kuulemaansa, näkemäänsä ja kokemaansa. Leikin kautta lapsi käsittelee hänelle merkityksellisiä asioita. Tämä luo pohjaa myös lapsen kehitykselle uskonnollissakin asioissa. (Stakes 2005, 21.) Leikkiä ei ole aina pidetty uskonelämään kuuluvana asiana uskon pyhyiden vuoksi. Kuitenkin leikittömyys jättää lapsen osattomaksi oman uskontonsa keskeisistä ilmiöistä, koska leikin kautta koetaan myös pyhiä asioita, ja esimerkiksi pääsiäisen tapahtumat tulevat helpoiten ymmärrettäväksi leikkien.(Petäjä & Kangasmaa 2006.) Leikki on lapsityössä tärkeä lapsen kohtaamisen väline.

3 VIRSIKASVATUS

3.1 Musiikkikasvatus

Soittaminen, laulaminen, kuunteleminen ja musiikin mukana liikkumisen ilo ovat tärkeitä kokemuksia lapsen kasvulle ja kehitykselle (Iivonen & Lamminen 2007, 8). Tunnetut lorut, laulut, rallatukset kehittävät puhetaitoja, sekä sormi- ja liikuntaleikit auttavat motoriikan kehityksessä. Musiikilla voidaan tukea lapsen persoonan kasvua. Jokaisella lapsella on valmiuksia musiikkiin, näitä valmiuksia voidaan myös kehittää. Musiikin avulla lapsi voi eri-ikäkausina ilmaista monia tunteita ja harjaannuttaa eri aisteja. Lapsena opitut laulut kantavat läpi elämän. Musiikki tukee monella tavoin lapsen kehitystä. Yhdessäolo kavereiden kanssa alkaa sujua ja minäkuva vahvistuu. (Eerola 2004, 164–165.)

Eerolan (2004, 166) mukaan lasten kanssa kotona laulaminen on vähentynyt. Hän toteaa, että kasvattajilla on tärkeä rooli musikaalisen taidon kehittämisessä ja etenkin laulamisen innon herättämisessä. Laulaminen on iso osa musiikkikasvatusta, se sisältää sekä nonverbaalisia elementtejä että verbaalista ilmaisua. Musiikin avulla lapsi harjoittaa liikkumistapoja. Lapsi kykenee luontaisesti taputtamaan, liikkumaan ja laulamaan musiikin sykkeessä. (Iivonen ja Lamminen 2007, 8.)

Musiikilla voidaan luoda lapselle ympäristö, jossa hänellä on mahdollisuus saada elämyksiä, sekä oppimisen ja onnistumisen kokemuksia. Lapselle musiikki on fantasian ja leikin tila. (Ruokonen 2009, 22.) Musiikkikasvatuksen vaikutuksia voidaan tarkastella niin yhteisölliseltä kuin yksilölliseltä kannalta. Musiikkikasvatuksessa yksilöllinen painotus on kehityksessä ja kasvussa. Musiikkikasvatusta voidaan tarkastella myös osallistumisen näkökulmasta, jolloin tarkastellaan yksilön osallistumista eri musiikintuottamistapoihin. (Louhivuori 2009, 12–13.)

Musiikki on vahva kokemus, joka saa merkityksensä vasta kuultuna, laulettuna tai soitettuna. Luettuna, kirjoitettuna tai puhuttuna musiikki ei pysty luomaan samaa vaikutusta. Musiikki on elämys jonka voi kokea aavistamatta tai valmistautumatta. Parhaimmillaan musiikki imee mukaansa ja pakottaa ihmisen liikkeen, äänin tai mielikuvin, eläyty-

mään maailmaansa. Laulun ja soiton ohella musiikkiin kuuluu olennaisesti rytmi ja sen synnyttämä liike. (Eerola 2005, 78.)

Ensimmäiset rytmikokemukset ihminen saa jo äidin kohdussa, ja usein raskausaikana kuunneltu musiikki rauhoittaa vauvaikäistä lasta. Musiikin avulla lapsi rakentaa minäkuvaansa. Parikuukautinen vauva eläytyy musiikkiin liikkuen ja nauraen. Musiikin aiheuttama liike auttaa hahmottamaan omaa kehoa ja liikkeen mahdollisuuksia. Musiikin turvin pystyy hahmottamaan ympäristöä, ja laajentamaan omaa turvallisuus aluetta. Musiikin turvin lapsi pystyy irtautumaan turvallisen aikuisen läheisyydestä ja antaa rytmin liikuttaa ja ottaa kontaktia muihin musiikista hurmaantuneisiin. (Eerola 2005, 79.)

3.2 Musiikkikasvatus seurakunnassa

Suomen evankelisluterilainen kirkko määrittelee Musiikkikasvatus seurakunnassa - julkaisussaan (1987, 17) kirkon musiikkikasvatuksen tavoitteeksi ihmisen auttamisen sisälle kirkon musiikin rikkaaseen perinteeseen. Kirkon musiikkikasvatuksessa pyritään saamaan ihminen ymmärtämään musiikin merkitys kirkossa. Julkaisussa painotetaan musiikin voimallisuutta ja kokemuksellisuutta, joilla on suuri merkitys ihmisen kasvulle kristittyinä. Myös musiikillisen ilmaisun mahdollisuuksia ihmisen elämässä painotetaan. Musiikin avulla pyritään myös tukemaan lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä (Musiikkikasvatus seurakunnassa 1987, 8).

Kauneus ja pyhyys ovat sanattomia asioita, joita voidaan musiikin avulla ilmaista. Musiikki onkin merkittävä osa seurakuntien hengellistä elämää. Ihminen voi soittamalla ja laulamalla luoda yhteyden toisiin ihmisiin, sisimpäänsä ja Jumalaan. Kun ihminen saa luotua kosketuskohtaa etsivän suhteen musiikkiin, niin siitä tulee hänelle merkityksellistä. Musiikki välittää, puhuttelee, kertoo ja koskettaa. Se puhuttelee ihmistä erilailta ja ilmaisee asioita erilailta kuin kirjoitettu ja puhuttu kieli. Musiikin merkitys ei yleensä synny äänistä ja niiden merkityksistä, vaan musiikin herättämistä tunteista ja niiden merkityksestä. Musiikki on tunneilmaisultaan vaikuttavaa ja vahvaa. (Kurkela 2004, 10–11.)

Ihmisen hengelliseen elämään kuuluu musiikki. Musiikin kautta ihminen pystyy jakamaan omaa sisäistä maailmaansa toisille, ja asettumaan yhteyteen ei-inhimillisen todellisuuden pyhän kanssa. Symbolit, musiikki, arkkitehtuuri, kuvat ja sanallinen ilmaisu muodostavat kokonaisuuden uskonnossa. Luterilaisessa teologiassa musiikki kuuluu Jumalan luomistyössä saatuihin lahjoihin, joka annettiin ihmiselle iloksi, ja keinoksi olla yhteydessä Jumalaan. Musiikin avulla Jumala pyrkii tulemaan osaksi ihmisen kokemusmaailmaa, tajuttavaksi asiaksi luoduilleen. Musiikki on osa luomakuntaa, ja ihminen voi kokea Jumalan luonnossa. Musiikki on yhtä kaikille, kuten luomakuntakin. (Nissinen 2004, 14 & 23.)

Puhuttaessa musiikista Jumalan luomisihmeenä, maallisesta ja uskonnollisesta musiikista ei ole tarvetta puhua. Musiikki on luonteva osa yhtenäistä luomakuntaa. Musiikki ei sisällä mielipiteitä, käyttöohjeita, tai sanomaa. Musiikki on Jumalan luoma ihme, josta voimme nauttia ja joka jo itsessään todistaa Jumalan suuruutta. Musiikki tulee osaksi spiritualiteettiä silloin, kun sitä toteutetaan hengellisessä ympäristössä. Musiikki yhdistää ihmisiä toisiinsa, sekä Jumalaan. Kristinuskon mukaan spiritualiteettinen kokemus on Jumalan omaa työtä ihmisessä, ja musiikin syntyminen on Jumalan vaikutuksesta syntyvää. (Nissinen 2004, 23–25.)

3.3 Virsi ja lapsi

Virsi on yhteislauluksi sopiva runomittaan kirjoitettu hengellinen laulu (evl.fi). Kaikki hengelliset laulut eivät ole virsiä. Yhtenäisenä piirteenä voisikin sanoa virren olevan kristillisen kirkon oppiin perustuva ja yhteisesti seurakunnan käytössä oleva laulu (Pajamo 1991). Suomen evankelisluterilaisen kirkon 1986 uudistetussa, virallisessa virsikirjassa on 632 virttä. Opinnäytetyössämme olemme rajanneet käytettävät virret näihin kirkon virallisen virsikirjan virsiin. Jo kansanopetuksen ajoista lähtien on laululla ollut merkittävä asema opetussuunnitelmissa. Virsiä laulettiin koulumestarien johdolla ja virsikirja oli ennen myös sisälukukirja oppikirjojen ohella. (Pajamo 2009, 31 & 40.)

Ihmisiä kehoitetaan laulamaan yhdessä ja Efesolaiskirjeessä myös kehoitetaan ihmisiä veisaamaan ylistysvirsiä, psalmeja ja hengellisiä lauluja. Tämä laulamiseen kehottava Raamatun kohta on yhteydessä ohjeisiin viisaiden elämästä. Ohjeiden mukaan viisaat,

eli oppineet, muun muassa laulavat yhdessä. (Vapaavuori 2004, 27-28.) Virsi on yksi väline jolla ihminen tuo sisäisen maailmansa kosketukseen ulkomaailman ja toisten ihmisten kanssa. Virsien veisaaminen yhdistää erilaiset ihmiset, sillä virsikirjat ovat jokaisen ulottuvilla ja jumalanpalveluksissa jokainen on tuonut oman äänensä mukaan. Virret antavat ihmiselle myös mahdollisuuden käsitellä virren aiheita yksin. Ne tarjoavat sanoja rukouksiin ja Jumalan kohtaamiseen. Virret ja hengellisten laulujen kirjo, lastenlauluista rukouslauluihin, tarjoaa seurakunnille mahdollisuuden monipuoliseen musiikin käyttöön. (Vapaavuori 2004, 26–27.)

Virsi-perinteen katoaminen lasten ja nuorten elämästä on herättänyt keskustelua. Kouluikäisille lapsille seurakunnat tarjoavat virsikirjoja ja ydinvirsi-paketteja, sekä erilaisia koululaisvirsi-kilpailuja (Eerola 2009, 8-10). Lapsille suunnattuja virsikirjoja ja lauluvihkoversioita on ilmestynyt muutamia. Ensimmäinen Suomessa ilmestynyt lapsille suunnattu hengellinen laulukokoelma ilmestyi jo 1892. Suomen lähetysseuran ja Pyhäkouluyhdistyksen kokoelma ilmestyi 1902. Seuraava pyhäkoululaulukokoelma ilmestyi 1953. Vuonna 1953 ilmestyneen pyhäkoululaulukokoelman tarkoituksena oli elvyttää laulun opetusta, joka on pyhäkoulujen tärkeimpiä tehtäviä. Ensimmäinen Lapsen Virsinimellä julkaistu teos ilmestyi 1987 pyhäkoululaulukokoelman pohjalta. Kirjan tarkoituksen on nimensä mukaan kasvattaa lapsia virsiin ja niiden laulamiseen. Kirjaa uudistettiin 1990-luvun puolessa välissä käyttäjäpalautteen pohjalta. (Eerola 2004, 68–69.)

Päiväkodit ja seurakuntien kerhot ovat avainasemassa puhuttaessa alle kouluikäisten virsikasvatuksesta. Virsiä voidaan käsitellä muutenkin kuin veisaamalla, esimerkiksi virren tekstin ihmettely ilman säveltä on yksi keino käsitellä virttä. Myös pelkkien virsisävelmien kuuntelu ilman sanoja on mahdollista. (Haunio 2004, 192–193.)

Virsiens käsittelyyn alle kouluikäisten parissa on apuvälineitä. Näitä ovat esimerkiksi virsikortit, äänitemateriaalit ja virsivideot. Eri alojen yhteistyö on tärkeää virsikasvatuksessa, niin seurakunnan sisällä lastenohjaajien ja kanttorien välinen yhteistyö, kuin seurakunnan työntekijöiden ja päiväkotien välinen yhteistyö. On tärkeää varata aikaa laululle, sillä alle kouluikäiset lapset pitävät laulamisesta, etenkin jos siihen on yhdistetty itse ideoitua soittoa, kuvitusta ja dramatisointia. Näiden avulla virret alkavat elää niin lapsen kuin aikuisen mielessä. (Haunio 2004, 194–195.)

Lasten kanssa veisatessa ei tarvitse pelätä sitä että lapsi ei ymmärrä virttä halutulla tavalla. Virrestä ei sinänsä ole vääriä tulkintoja, virsi luo tekstin ja sävelen keinoin maailman, minkä kautta voi kokea pyhän läsnäolon monella tavalla. (Kirkinen 2010.) Jollakin merkitystä tuo teksti kokonaisuudessaan, toiselle yksi säe, ja joku voi kokea pyhän läsnäolon laulun sävelmästä, tai pelkästä tunnelmasta minkä virsi saa aikaan. Tekstit kasvavat ihmisen mukana ja virsien uudelleen tutkiminen ja veisaaminen tukevat hengellistä elämää eri vaiheissa eri tavalla. (Kirkinen 2010.) Seurakuntien lapsityön keskuksella on myös materiaaleja virsikasvatukseen. Opinnäytetyömme lähtökohtana oli lähteä kokeilemaan virsien käyttöä lapsityössä erilaisten menetelmien avulla.

4 PRODUKTION TARKOITUS JA TAVOITTEET

Produktion tarkoituksena oli kartoittaa Pieksämäen seurakunnassa tehtävää virsikasvatustyötä. Pohdittuamme virsien merkitystä nykyihmiselle päädyimme kehittämään seurakunnassa tehtävää virsikasvatusta lapsityön näkökulmasta. Kirkon työntekijöiden ja virren kanssa työskentelevien ihmisten kanssa käydyissä keskusteluissa nousi esiin nykyihmisen huono virsituntemus ja erkaantuminen virrestä. Saman erkaantumisen totesimme koskevan myös itseämme ja kirkon alan ammattilaisia.

Produktion tavoitteita oli herättää intoa virren maailmoihin tutustumiseen ja antaa aikaa virteen kasvamiseen. Virsiä veisataan lasten käsityskyvyn mukaan positiivista henkeä luoden. Tarkoituksena oli herättää lapsista lähteviä ajatuksia ja tunteita virttä kohtaan. Tarkoituksena oli luoda pohjaa virren ymmärtämiseen ja tehdä tutuksi virren maailmoja. Tavoitteena ei ollut selittää tai ymmärtää teologisesti oikein virttä, vaan luoda mielenkiintoa ja madaltaa kynnyksiä tutustua virteen. Pyrimme pitämään virsien maailmat lapsien ymmärtämisen tasolla, siten että heidän hengellisyytensä saa kehittyä rauhassa.

Lähtökohtia työssämme oli kaikenlaisen hengellisen pakottamisen välttäminen. Pyrkimyksemme oli luoda positiivista kuvaa kirkon hengellisestä elämästä ja välttää negatiivisia, hengellisyyttä tuhoavia, ikäviä kokemuksia. Lapsi kokee asioita herkästi ja kokonaisvaltaisesti, tämän takia lapsen kokemuksia pitää kunnioittaa ja varjella. Myös kehittyvä hengellisyyttä tulee kunnioittaa ja kohtaamistilanteiden turvallisen ilmapiirin luomiseen täytyy kiinnittää huomiota.

Virrenkäyttömenetelmien haltuun otto ja niiden eteenpäin työstämisen, sekä Pieksämäen seurakunnan lapsityön virsilauluperinteen virkistäminen toimi lähtökohtana käytännön osuudessamme. Tahdoimme luoda pohjaa ja madaltaa lastenohjaajien kynnystä käyttäen virttä osana kerhon arkea. Tahdoimme rohkaista lastenohjaajia ennakkoluulottomuuteen virsivalinnoissa, eli ettei virren tarvitse olla valmiiksi pureskeltu sanomaltaan. Tämä heijastui työmme virsivalinnoissa muihinkin kuin virsikirjan lastenosion virsiin.

Opinnäytetyömme tavoite on antaa seurakunnan lapsityön ohjaajille uusia menetelmiä virsien käyttöön lasten parissa. Tahdoimme tuoda uusia virikkeitä virren käyttöön ja tätä kautta rohkaisimme vaihtoehtoisia toimintatapoja virren käsittelyyn. Virsileikit, tanssi ja soittaminen, sekä näiden soveltaminen osana laulua oli virsien kohdalla vieraampaa Pieksämäen seurakunnassa. Tahdoimme näyttää että virsikin toimii lapsen maailman ehdoilla.

5 PRODUKTION KULKU

5.1 Produktion ja toimintaympäristön kuvaus

Toiminnallisen opinnäytetyn Produktion voi toteuttaa monella eri menetelmällä. Lopullisena tuotoksena toiminnallisessa opinnäytetyössä on aina jokin konkreettinen tuote esimerkiksi ohjeistus, kirja, portfolio, tietopaketti, tapahtuma tai esittely- tai messuosasto. Toiminnallisissa opinnäytetöissä on yksi yhteinen piirre, siinä pyritään visuaalisiin ja viestinnällisiin keinoin luomaan kokonaisilme, josta käy ilmi päämäärät. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51.)

Käytännön toiminnan opastaminen, ohjeistaminen ja toiminnan järjeistämisen, sekä jäsentäminen ovat toiminnallisten opinnäytetöiden tavoitteita. Tavoitteena on kehittää uusia työvälineitä työyhteisöille, tai tuoda jo olemassa olevia menetelmiä osaksi työ- kulttuuria. (Kuokkanen, Kivirinta, Määttänen & Ockenström 2007, 30–32.)

Opinnäytetyön Produktiona lähdimme työstämään virsihetkiä seurakunnan lapsityöhön. Yhteistyötahoksi tuli mukaan Pieksämäen seurakunta. Pieksämäen seurakunta on yhdistynyt Pieksämäen kaupunki- ja maaseurakunnasta yhdeksi seurakunnaksi 2006. Pieksämäen seurakunta kattaa koko Pieksämäen kunnan alueen.

Pieksämäen seurakunnan strategiassa 2015 kehoitetaan toimintaa järjestettävän siten että seurakuntalaiset voisivat kokea seurakunnan kodinomaiseksi yhteisöksi joka on läsnä ja näkyy ihmisen elämässä. Seurakunta pyrkii tukemaan perheyhteyttä, sekä kehittämään toimintaansa paremmin perheitä tavoitettavaksi. Tavoitteissa painotetaan sitä että seurakuntalaiset löytäisivät paikkansa Seurakunnan piiristä ja pääsisivät hyödyntämään omia taitojansa ja lahjojansa osana yhteistä diakoniaa. Seurakunnan työmuotoja kehoitetaan pitämään yllä luonnolliset yhteydet kaupungin ja kolmannen sektorin toimintaan. Työn tulisi olla myös etsivää ja haja-asutusalueilla asuvat seurakuntalaiset huomioon ottavaa. (Pieksämäen seurakunta i.a.)

Seurakunnan lapsityössä työskentelee lapsityönohjaaja ja yhdeksän lastenohjaajaa. Lapsityö järjestää 3-vuotiaiden kerhoja, 4–6-vuotiaiden kerhoja, sekä perhekerhoja. Lisäksi

se järjestää lapsille ja lapsiperheille retkiä, sekä toimii yhteistyössä päiväkotien kanssa ja on mukana tekemässä kohdennettuja Jumalanpalveluksia lapsiperheille.

Kävimme ohjaamassa yhteensä viisi kerhokertaa lapsityön kerhoissa. Kerhot olivat 4–6-vuotiaiden kerho, 3-vuotiaiden kerho sekä perhekerho. Menetelminä käytimme yhteislaulua, soittamista, loruja, virsileikkejä, tanssimista, ja hiljentymistä. Näillä kuvitimme ja elävöitimme virsiä sekä Raamatun kertomuksia. Laulamissa käytimme kaikulaulua, jossa ryhmä toistaa esilaulajan ensin laulaman säkeen. Soittimina käytimme erilaisia rytmisoittimia, kuten marakasseja ja tamburiineja sekä kehoa esimerkiksi taputtamalla käsiä yhteen. Loruttelemalla eli tekstien lausumisella kävimme läpi virsien tekstejä ilman melodiaa. Virsileikit ovat laululeikkejä, joita rakensimme virsiä elävöittämään. Tanssiminen virsien mukana sekä hiljentymisen virren äärelle olivat keskeisiä lapsen osallistamista ja kokemuksellisuutta tuottavia menetelmiä.

Pieksämäen seurakunnan lastenohjaajat ja lapsityöntekijät lähtivät innokkaasti mukaan hankkeeseemme. Tiukalle menneen aikataulun mukaan emme voineet kiertää kaikissa Pieksämäen seurakunnan kerhoissa. Kävimme pitämässä viisi virsihetkeä seurakunnan lastenkerhoissa. Kävimme veisaamassa kolmen ryhmän kanssa, siten että olimme kahdesti 3-vuotiaiden nappulakerhossa ja kahdesti 4–5-vuotiaiden päiväkerhossa. Lisäksi kävimme kerran perhekerhossa. Lasten ryhmissä pidimme virsihetket (LIITE 2) luomisesta ja lähetyksestä. Perhekerhossa pidimme virsihetken Helluntaista.

5.2 Produktion suunnittelu

Lähdimme suunnittelemaan virsитуokioita kokonaisvaltaisesti lapsen kasvua tukien. Pohjana suunnittelussa oli kanttori Seppo Kirkisen (2010) ajatus virren märehimisestä ja tilan antamisesta virrelle. Pyrimme suunnittelemaan virsihetket siten, että virren sisältöjä avataan ja virret tukevat Raamatun kertomuksia, mutta virttä ei ole tarkoitus lähteä tulkitsemaan tai kertomaan miksi virressä puhutaan aiheesta juuri sillä tavalla. Virsi haluttiin jättää puhumaan itsenäisenä kokonaisuutena ja selittämään itsensä ajan kanssa.

Virsituokioissa otimme huomioon kristillisen ihmiskäsityksen ja Jumalan kuvana olemisen, jonka takia jokainen ihminen on arvokas itsessään. Tähän ajatukseen pyrimme

erityisesti virsituduokiossa luomisesta, jonka virsivalinnoissa ja keskusteluissa on pohja-ajatuksena Jumalan kuvana oleminen. Myös Raamatun kertomuksilla ja muilla tarinoilla oli tärkeä osuus virsituduokioiden suunnittelussa ja toteutuksessa. 3–6-vuotiaan lapsen mielikuviitus alkaa olla voimakas ja elämyksellisten kokemusten merkitys kasvaa. Kiinnostus tarinoita kohtaan lisääntyy, itse kertomus alkaa kiinnostaa. (Jarasto & Sinervo 1997, 52–53.) Tarinoiden merkitys lapselle on suuri ja tarina on musiikin ohessa tärkeä ilmaisun keino, jonka kautta halusimme välittää kokemuksia lapsille.

Otimme virsituduokioissa huomioon kristillisen kasvatuksen ulottuvuudet (Muhonen & Tirri 2008, 78–81). Opillinen, rituaalinen ja kokemuksellinen ulottuvuus huomioitiin virsituduokioiden sisällöissä. Eettis-moraalinen, huolenpidollinen ja pedagoginen ulottuvuus otettiin huomioon toteutuksen suunnittelussa ja tunnelman luonnissa. Virsituduokioissa käsiteltiin Jumalan suuruutta ja lähimmäisenä olemista. Meille annettu tehtävä lähimmäisenä olemisesta ja luomakuntaan kuulumisen olivat keskeiset asiat tuokioissa. Virsituduokien opilliset sisällöt nousivat lasten suusta ja heidän kokemusmaailmastaan. Näin asiat, joita käsiteltiin, olivat lasten ymmärrettävissä ja heidän ymmärrystasonsa mukaisia. Tällä lailla käsiteltävät asiat eivät menneet liian käsitteellisiksi, vaikeiksi tai ahdistaviksi. Väitöskirjassaan Riitta Hirvonen (2009) tutkii lasten virren ja hengellisten laulun kehitystä ja niiden vaikutusta vuoden 1939 virsikirjaan. Tutkimuksen tuloksissa Hirvonen toteaa, että jo 1800-luvun lopussa kirkko huomasi, että lapsille olisi puhuttava heidän kielellään, käyttämällä kielikuvia, puhumalla lyhyesti ja havainnollistuen. (Hirvonen 2009, 229.)

Virsiuduokioiden hartausmaisuuus huomioi rituaalista ulottuvuutta. Veisaaminen ja hiljentymisen käsiteltävien asioiden ääreen opettivat itsessään kirkon hartauselämää. Kuvas-to, jota käytettiin, loi mielikuvia ja elävöitti käsiteltäviä asioita. Rituaalisuudella ja toiminnalla pyrittiin luomaan kokemuksia, mikä tukee niin rituaalista, opillista kuin itse kokemuksellista ulottuvuuttakin.

Toimintakertojen suunnittelussa huomioitiin eettis-moraalinen ulottuvuus lapsen oman tilan antamisessa. Käsiteltäviä asioita ei tuputettu, vaan asiat nostettiin esille lasten ymmärrystaso ja käsityskyky huomioiden. Lasta ei painostettu asioilla vaan teemoja pyrittiin ihmettelemään yhdessä lapsen kanssa. Käsiteltävät asiat valikoitiin ja sisällöt suunniteltiin lapsen kehitystaso huomioiden, lapsen hengellistä kasvua tukeviksi kokonai-

suuksiksi. Virsituokioissa pyrittiin pitämään selkeästi kasvatuksellinen ja hengellistä kehitystä tukeva perusote. Tuokioihin pyrittiin luomaan kehitytä edesauttava turvallinen ilmapiiri. Tuokioiden turvallisuuden tunnetta tuettiin arkisella lähestymistavalla aiheita kohtaan ja kontaktia ottavalla tyylillä. Tuokioissa myös huomioitiin hengellinen turvallisuus ja luottamus ohjaajan ja lapsen välillä.

Lähetysaiheisessa virsituokiossa pohja-ajatuksena oli Jumalan rakkauden jakaminen eteenpäin. Kirkon strategia - Läsnaolon kirkko kehottaa välittämään ja tekemään todeksi Jeesuksen läsnäoloa arjessa ja juhlassa (Kantola 2004, 115). Virsituokiossa pyrimme luomaan ajatuksen siitä, että Jumalan rakkautta voi jakaa arjessa lähellä oleville ihmisille. Jokainen on luotu jakamaan hyvää oloa ympärilleen, tähän ajatukseen pohjaten rakensimme virsituokion.

Lapsen kehityksessä lapsen ja aikuisen vuorovaikutus on tärkeää (Kantola 2004, 45). Tässä vuorovaikutussuhteessa lapsen tulee olla aktiivinen toimija. Virsihetkissä pyrimme vuorovaikutustilanteiden syntymiseen ja toiminnallisuuteen, jossa nimenomaan lapset ovat aktiivisia toimijoita. Kehityopsykologisen näkemyksen mukaan varhaislapsuudessa lapsen tulee kokea ja tehdä itse, jotta hän voi kehittyä itsenäiseksi yksilöksi. Kokemuksellisissa tilanteissa lapsen kokemus siitä, että hän on toimija, kehittyy. Tälle toimijuuden kokemukselle sosiaalisuus ja vuorovaikutus ovat olennaisia (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 107).

5.3 Produktion toteutuksen tausta

Produktio sai alkunsa keväällä 2009 ideaseminaarissa. Tuolloin opinnäytteen tekijät päätyivät aiheen valintaan. Aluksi oli tarkoitus tehdä virsiin pohjautuva hartauspaketti, mutta työn edetessä todettiin itse virteen liittyvän jo niin paljon mielenkiintoisia sisältöjä, että päätimme rajata työn virsien käyttöön lasten parissa. Esittelimme aihetta alustavalle yhteistyöseurakunnalle. Yhteistyötaho oli motivoitunut ja valmis lähtemään mukaan produktioon. Ensimmäinen yhteistyöseurakunta perui mukana tulonsa alku kevästä 2010. Syinä yhteistyön kariutumiseen oli aikatauluongelmat sekä tiedon välittämisessä olleet viivästykset.

Keväällä 2010 etsimme uuden yhteistyökumppanin, ja saimme mennä toteuttamaan virsITUOKIOITA Pieksämäen seurakunnan lapsityön kerhoihin. Kävimme esittelemässä ideaa lapsityöntiimissä 26.3.2010, tiimissä lastenohjaajat olivat motivoituneesti lähdössä mukaan produktioon. Kevään aikana valmistimme virsITUOKIOT ja kävimme pitämässä ne kerhoissa huhti- toukokuun aikana. Kerhojen jälkeen keräsimme lastenohjaajilta, joiden kerhoissa olimme käyneet, palautetta virsIHETKISTÄ. Kerhoista saadun palautteen ja itse haltuun otetun tietotaidon pohjalta työstimme kirjallista osuutta eteenpäin.

Kesän ja syksyn 2010 aikana työstimme kirjallisen osuuden valmiiksi. Tässä vaiheessa olimme yhteydessä ohjaavaan opettajaan ja lapsityön ammattilaisiin, sekä yhteistyökumppaniin lähdekirjallisuuden, sekä aiheesta tehtyjen tutkimusten löytämiseksi. Opin- näytteen esittelimme syyskuun alussa ja palautimme lokakuussa 2010.

Kartoitimme Pieksämäen seurakunnan lastenohjaajien kokemuksia virsistä ja käytössä olevia menetelmiä kyselylomakkeen (LIITE 1) avulla. Lomakkeella kartoitimme lastenohjaajien virren käyttöä, missä tilanteissa ja kuinka he käyttävät virsiä. Selvitimme myös mikä merkitys virsillä on lastenohjaajille itselleen ja sitä mikä saattaa estää virren käyttöä osaan työtä. Lähetimme kyselyn kahdeksalle lastenohjaajalle ja kyselyyn vastasi kuusi lastenohjaajaa.

Lastenohjaajat käyttävät virttä pääasiassa hartaus- ja hiljentymishetkissä. Virttä käytetään myös ruokarukouksena ja lauluhetkissä. Lastenohjaajien tukena virsiä käy veisaa- massa seurakunnan kanttorit. Kyselyssä tulee vahvana ilmi virren merkitys osana harta- uselämää. Virsiä veisataan lasten kanssa kaikuna laulaen. Virsileikit ovat myös suosittu- ja ja helpottavat lasten osallistumista. Vaikeampia ja vieraampia virsiä kuunnellaan oh- jaajan laulamana tai cd:ltä kuunnellen. Käytettävät virret ovat pääasiassa lasten virsi - kirjasta. Kartoituksessa tuli esiin virren soveltuminen rukoukseksi sellaisenaan.

Pieksämäen seurakunnan lapsityössä virsi nähdään luontevana osana kristillistä kasva- tusta. Virren merkitys osana kasteopetusta on suuri ja tärkeä, virren teksteissä on sanot- tu moni asia lapsen ymmärrettäväksi. Kyselyssä korostetaan musiikin luomaa turvalli- suutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Virsi koetaan tärkeäksi ja sen halutaan jäävän elämään lapseen. Virren koetaan tukevan lasta hänen kasvaessaan, ja näin ollen virret halutaan juurruttaa lapseen.

Lastenohjaajien mukaan keskeisimpiä esteitä virren käyttöön on heidän oma laulutaidon puutteensa. Tämän käytettävät virret helposti yksipuolistuu ja joissakin tapauksissa virren käyttö tyrehtyy kokonaan. Laulutaidottomuus hankaloittaa vieraiden virsien opettamista ja näin ollen vaikeuttaa virren opettamista eteenpäin. Lastenohjaajat myöntävät oman ajankäytön hankaloittavan uusien virsien haltuunottoa. Myös se että lapset eivät tunne virsiä, saattaa tuntua hankalalta laulattajan mielestä.

5.4 Toteutus

5.4.1. 4–6- vuotiaiden kerhot

Ensimmäisellä toimintakerralla ohjasimme 4–6-vuotiaiden kerhossa luomiskertomus – virsihetken (LIITE 2). Virsiksi valitsimme virret 135, Jumala loi, 332, Herra hyvää kiittää, ja 517, Herra kädelläsi. Hetken tavoitteena on avata luomiskertomusta lapsille. Luomiskertomuksen pohjalta painotimme Jumalan luomistyön jatkumoa meidän vastuussamme luonnosta ja toisistamme. Lähtökohtana virsihetkessä on luomiskertomuksen liittäminen virteen ja luomisen ihmeen avaaminen lasten kanssa käytävien pohdintojen kautta.

Aloitimme tuokion keskustelemalla keväällä luonnossa tapahtuvista muutoksista. Keskustelimme siitä, miten eläimet heräävät talviuniltaan, muuttolinnut palaavat etelästä, ja kuinka kasvit rupeavat kasvamaan luonnossa. Keskustelun pohjalta jokainen sai piirtää yhden keväällä nähtävän asian. Piirustustuokion jälkeen siirryimme hartaustilaan ja katsoimme mitä olimme piirtäneet. Tämän jälkeen veisasimme virren 135, Jumala loi, ja luimme lasten Raamatusta luomiskertomuksen. Virren 135 toteutus oli Eerolan (2010) Virikkeitä lasten virteen - materiaalista. Toteutuksen tarkoituksena oli elävöittää ja tuoda luomiskertomus käsin kosketeltavaksi niin että useampi aisti pääsee töihin. Virsi veisattiin siten, että aluksi laulettiin virren ensimmäinen säkeistö kokonaan, jonka jälkeen luimme lasten Raamatusta kertomusta päivä kerrallaan eteenpäin. Jokaisen päivän välissä lauloimme virren kertosäkeistön, eli Herralle riemulla laulamme kiitosta, Herra kiitämme nimeäsi. Kun viimeinen jae oli luettu kertomuksesta, veisasimme ensimmäisen säkeistön kokonaan, ikään kuin summaten juuri kuulemamme kertomuksen sisällön.

Virren jälkeen keskustelimme lasten kanssa siitä, miten saamme olla kiitollisia siitä että Jumala on luonut meidät ja kauniin maailman elettäväksemme. Keskustelun jälkeen veisasimme virren 332, Herraa hyvää kiittäkää, tukemaan keskustelua ja sanoittamaan kiitosta josta olimme puhuneet. Virren tarkoituksena oli myös orientoida ajatusta siitä, mitä kiitos- ja ylistysvirret merkitsevät ja mitä kaikkea laulaen voidaan ilmaista.

Virren 332 jälkeen palasimme luomiskertomuksen kohtaan, jossa Jumala käänsä ihmisen varjella ja hoitaa Jumalan luomaa maailmaa. Tähän liittyen veisasimme virren 517, Herra kädelläsi, mikä tuki keskustelua ihmisen vastuusta luomakunnassa. Ihmisen tehtävä on suojella Jumalan luomaa maailmaa, kuten Taivaan Isä rakastaa maailmaa ja jokaista luomaansa, myös meidän tulee pyrkiä samaan.

Toisen toimintakertamme ohjasimme samassa 4–6 -vuotiaiden kerhossa lähetyksaiheesta (LIITE 2). Hetken lähtökohtana oli antaa lapselle kokemus luomakunnan osana olemisesta, ja Jumalan rakkauden jakamisesta. Aloitimme virsihetken Raamatun kertomuksella ”Minä olen maailman valo”. Raamatun kertomuksen pohjalta kerroimme Jumalan kuvana olemisesta ja siitä, kuinka jokainen miestä on luotu juuri tällaiseksi ja jokainen meistä on jumalan silmissä kaunis sekä arvokas. Kertomuksen jälkeen sytytimme jokaiselle oman kynttilän maailman valoksi, jonka jälkeen jatkoimme virrellä 508, valkeus kirkas päällä synkän maan. Virressä pyydetään Pyhän Hengen johdatusta niihin hetkiin, jolloin emme itse näe määränpäättämme. Virsi on rukous jossa pyydetään Jumalaa ohjaamaan askeleitamme oikeaan suuntaan. Virren veisasimme kehorytmeillä säestäen. Tällä pyrimme osallistamaan lapsia ja luomaan mielikuvan riemusta ja taidoista, joita Pyhä Henki meissä herättää.

Virren jälkeen kerroimme monikulttuurisista kokemuksistamme, ja siitä minkälaista elämää vietetään toisella puolella maapalloa. Lopuksi pohdimme sitä kuinka jokainen Jumalan luoma ihminen on hänen kuvansa. Erilaisuus ja erilaiset elinolosuhteet eivät vaikuta siihen, voimmeko me olla jonkun ystävä ja läheinen. Seuraavaksi veisasimme virren 501, Kuule Isä taivaan, minkä lauloimme ja tanssimme yhdessä. Virren valinnan pohja-ajatukseksi oli maailmanlaajuisessa Kristuksen kirkossa mukana oleminen. Olemme lähimmäisiä jokaiselle Jumalan luomalle niin omassa elämänpiirissä, kuin toisella puolella maailmaakin. Virren jälkeen keskustelimme siitä, kuinka olla lähimmäi

nen ja jakaa iloa ja hyvää oloa ympärillemme. Tämän jälkeen päätimme virsihetken virteen 600, Hyvyyden voima, jonka avulla pyrimme luomaan lapselle kokemuksen turvallisesta, rakastavasta, Jumalasta. Virren tarkoituksena oli toimia loppurentoutuksena ja luoda lapsille turvallinen ja rauhallinen olo.

5.4.2 Kolmevuotiaiden kerhot

Kolmannella kerralla ohjasimme 3-vuotiaiden ryhmälle virsituokion luomisesta lyhyemmällä kaavalla. Virsihetki piti sisällään pelkän virren 135 ja luomiskertomuksen. Kävimme aiheen läpi Eerolan (2010) materiaalipaketin toimintamenetelmän pohjalta. Typistimme hetken yhteen virteen, koska huomasimme 4–6-vuotiaiden kanssa puolituntisen hetken olevan aika pitkä jopa vähän vanhemmille. Virsihetken pohja-ajatus oli sama kuin 4–6 -vuotiaiden ryhmässä. Virsihetken sisältö noudattaa 4–6-vuotiaiden kerhon sisältöä, kerrassa pyrimme vahvemmin konkretisoimaan ajatuksia.

Neljännän kerran ohjasimme jälleen 3-vuotiaille ja tällä kertaa puhuimme lähetystyöstä. Virsihetkessä veisasimme virren 135 kehorytmein säestäen ja keskustelimme Jumalan luomasta maailmasta, sekä ihmisten tekemästä lähetystyöstä ja Jumalan rakkauden jakamisesta. Virsihetkessä päätimme käyttää virttä 135 uudestaan, koska lastenohjaajalta tuli toive virsien toistuvuudesta. Virret jäävät elävämmin lasten mieleen, ja ne opitaan paremmin, kun niitä kerrataan eri kerroilla. Virren vaihdoksesta huolimatta virsi istui virsihetken ajatusmaailmaan, ja runko oli typistetyssä muodossa sama kuin 4–6 -vuotiaiden kanssa.

Aluksi puhuimme ilona olemisesta toisillemme ja sytytimme jokaiselle kynttilän kuvaamaan valona maailmassa olemista. Tämän jälkeen veisasimme virren 135 kehorytmeillä säestäen. Virren jälkeen kerroimme millaista elämä Afrikassa on ja kuinka meidän tulee auttaa niitä jotka tarvitsevat apua. Lopuksi kertosimme virren 135 sanat Jumalan luomasta maailmasta ja kiitimme Jumalaa kaikesta Hänen luomastaan.

5.4.3. Perhekerho

Viidennen kerran ohjasimme perhekerholle. Tällöin käytimme Helluntaivirsihetkeä (LIITE 2). Virsihetki painottui itse tekemiselle ja musiikin riemulle. Helluntain aihetta

käsiteltiin Pyhän Hengen herättämien tekojen kautta. Tuokiassa pyrimme luomaan Pyhän Hengen vaikutuksia käsin kosketeltavimmiksi ja selkeämmiksi. Pyhä Henki herättää meissä toiminnan ja tekemisen riemun, tästä meidän tulee olla iloisia ja jakaa iloa muillekin. Aluksi kerroimme helluntaikertomuksen lasten Raamatun pohjalta, ja kuvitimme kertomusta vesivärimaalauksin.

Tarkoituksena oli aloittaa hetki virrellä 111, Oi Pyhä henki Herramme, mutta jätimme virren pois, koska perhekerhon nuorimmat osallistujat olivat alle vuoden ikäisiä ja ajattelimme keventää hetkeä. Aloitimme hetken virrellä 125, Kosketa minua Henki, rytmisoittimilla säestäen. Virren teemoilla korostimme kertomusta Pyhän Hengen meissä herättämistä teoista. Lasten säestäessä he saivat osallisuuden kokemuksen ja pääsivät jakamaan Pyhän Hengen herättämiä taitoja kaikkien kanssa. Päätimme virsihetken virteen 448, Ei itää eikä länttäkään, jonka lauloimme rytmiloruna. Virsi tuki ajatusta Pyhän Hengen yhdistävästä voimasta. Virsihetkessä koetimme rohkaista jokaista mukana ollutta soittamaan ja laulamaan. Nykypäivänä tulisi pyrkiä niin sanottuun matalan kulttuuriin lauluun. Tutut ja helpot kansansävelmät, ja esimerkiksi kaikulaulu ovat hyviä keinoja tähän. Jokaisella on oikeus laulaa ja saada musiikin riemu, välittämättä siitä onko hän oppikirjojen mukainen laulaja. (Eerola 2005, 78.)

6 PRODUKTION ARVIOINTI

6.1 Virsihetkien toteutuksen arviointia

Seuraavaksi arvioimme virsihetket jonka jälkeen avaamme lastenohjaajilta tullutta palautetta ja pohdimme produktion kehittämistarpeita. Keskitymme omista kokemuksista nouseviin havaintoihin ja virren merkittävyyteen.

Virsihetkistä lähetystä käsittelevä tuokio oli mielestämme parhaiten onnistunut, muut virsihetket tarvitsevat vielä kehittämistä. Lähetyshetken onnistuminen johtui luultavasti lähetystyötä avaavista tarinoista ja kuvista. Lapset olivat tässä hetkessä erityisen innokkaasti mukana ja Jumalan luomakunnan suuruus, sekä lähimmäisenä oleminen oli aiheita joista syntyi keskustelua ja pohdintaa. Virsihetkeen osallistumista paransi toiminnan mukaan tuominen. Tanssin avulla myös passiiviset lapset osallistuivat.

Luomisesta kertova tuokio oli lähtökohtaisesti toimiva, mutta virsituokiossa olisi pitänyt huomioida konkreettisuus. Virsituokiossa olisi saanut olla selkeämpi havainnollistava materiaali. 4–5 -vuotiaiden kanssa piirretyt kuvat olivat jokseenkin luomiskertomukseen johdattelevia, mutta kuvien äärellä huomio kiinnittyi enemmän itse tehtyyn kuvaan, kuin Jumalan luomistyöhön. Tästä päästään jälleen siihen että selkeä havainnollistava ja orientoiva materiaali on kaiken lähtökohtana. Pelkkä laulaminen, ainakaan ilman mukaansatempaavaa laululeikkiä, ei riitä kiinnittämään huomiota itsessään laulettavaan, tai kerrottavaan asiaan. Soittamisella pyrimme tukemaan lapsen sisäisen minän kehittymistä ja Jumala- ja ihmissuhteiden rakentumista. Musiikin avulla voidaan luoda maailmoja, jotka jäävät muilla keinoin kokematta. Musiikin luomat maailmat ja mielikuvat ovat vahvoja (Eerola 2005, 79). Tämän takia musiikki tukee virsituokioissa tehtävää kristillistä kasvatusta. Yhdessä soittaminen ja laulaminen opettavat kuuntelemaan toisia, ja kehittävät myös sosiaalisia taitoja (Louhivuori 2009, 16).

Perhekerhossa pidetty Pyhää Henkeä käsittelevä virsituokio ei mielestämme ollut toimiva. Virsihetkessä oli liian vaikeat virret, emmekä olleet huomioineet tarpeeksi hyvin ikäryhmän jakautuneisuutta. Perhekerhoon tärkeimpänä kehittämishaasteena on ehdottomasti kerholaisten aktivoiminen perheenä. Tärkeää on että toiminta mitä tehdään, olisi

lapsen itsensä tai lapsen kanssa yhdessä tehtävää. Virsihetkessä emme ohjeistaneet tarpeeksi selkeästi miten sylissä olevien lasten kanssa voi tehdä kehorytmejä. Emme mielestämme saaneet kaiken ikäisiä osallistumaan tarpeeksi hyvin virsihetkessä. Virren sanat olisi hyvä olla jokaisella lukutaitoisella, vaikka säkeitä olisi yksi tai kaksi ja ne joka tapauksessa toistettaisiin useaan kertaan. Veisasimme virret osittain kaikuna, eikä mieleemme tullut että näissäkin lauluissa olisi hyvä olla sanat esillä. Kuitenkin pidämme kaikulaulu- ja rytmiloru- menetelmiä toimivina. Tämä motivoisi myös vanhempia laulamaan rohkeasti mukana. Pyhä Henki – hetkessä olimme myös valinneet vaikeat virret niin rytmillisesti kuin melodiallisesti. Kylmiltään tällaisten virsien veisaaminen saattaa tuntua hankalalta. Rytmittellen veisatuilla virsillä pyrimme perhekerhossa tukemaan lapsen ja vanhemman positiivista fyysistä kontaktia, sillä positiivinen vuorovaikutus vanhemman kanssa tukee lapsen minäkuvaa ja sen myötä itsensä hyväksymistä (Kronqvist & Pulkkinen 2007, 98).

Ikäjakaumaltaan suuressa ryhmässä toimiessa tulee kiinnittää huomiota virsien moninaisuuteen. Virsissä tulee olla helppoja ja nopeasti omaksuttavia lauluja, näiden väleihin voi ottaa oudompia ja kohderyhmälle uusia virsiä. Pyhä Henki- virsihetkeä lähdimme suunnittelemaan siitä näkökulmasta, että virret olisivat nimenomaan muualta kuin virsi-kirjan lasten osastolta. Virsihetken sisältöä tukevat kokemukset tulisivat kertomuksesta ja tunnelmasta. Emme kuitenkaan suunnitellessa myöntäneet sitä tosiasiaa, että teemaan ei päästä sisälle jos kuuntelija ei jaksaa keskittyä.

Jokaisessa virsihetkestä opimme paljon laulattamisesta ja virsien käytöstä. Lähdimme tutkivalla otteella virsien pariin ja tästä syystä virsihetket olivat osittain erehdyksen kautta oppimista. Pohdimme, miten virsi tukee lapsen hengellisyyttä ja mitä maailmoja virsi voi avata lapselle. Lapsi kokee elämän kokonaisvaltaisesti ja käsitys maailmasta on konkreettinen. Virsi toimii porttina maallisen ja taivaallisen todellisuuden välillä. Virsissä todellisuudet ovat sovussa keskenään. Arjen huomiot ja Jumalan suuruus kulkevat käsi kädessä ja tämän johdosta virsi voi tulla lähelle omaa elämää konkreettisesti ja silti olla hengellisiä kokonaisuuksia avaava teos. Tämän takia virsi soveltuu monen ikäisen ihmisen ihmeteltäväksi ja työvälineeksi heidän pariinsa.

Teimme käytännön osuuden lyhyen ajan sisällä joten kerhoryhmän sisään pääsemiseen ja tutuksi tulemiseen meni kummassakin lasten kerhoryhmässä ensimmäinen kerta. Pit-

källä aikavälillä tehdyt kerhovierailut olisivat tuoneet paremmin esiin lasten kasvamisen virteen ja virsiin tutustumisen. Mikäli virsituokiot olisi toteutettu pitkällä aikavälillä samassa kerhossa, virteen juurtumista olisi voitu havainnoida. Pitkällä aikavälillä pystyttäisiin tarkastelemaan onko tällaisella toiminnalla konkreettisia vaikutuksia virren tutuksi tulemiselle. Pitkällä aikavälillä ja saman ryhmän kanssa työskennellessä olisimme voineet tukea monipuolisemmin lastenohjaajan valmiuksia virren käyttöön. Tällaisessa työskentelyssä olisi voinut huomioida myös lasten perheet ja tehdä virttä tutuksi myös kotioloihin.

6.2 Ohjaajien ja osallistujien palaute

Keräsimme virsihetkien jälkeen palautetta sekä kerhonohjaajilta että virsituokioihin osallistuneilta lapsilta ja aikuisilta. Kerhonohjaajilta otimme palautteen kirjallisena (LIITE 3) toimintakertojen lopuksi ja tuokioiden osallistujilta keräsimme palautteen suullisesti heti virsituokioiden jälkeen.

Laulaminen oli mieluisaa tekemistä 4–6-vuotiaiden mielestä, he pitivät siitä enemmän kuin muusta tekemisestä. Kommentti tuli erään neljävuotiaan suusta, mutta sai kovasti kannatusta muilta lapsilta. Mieli-pide oli mielestämme yllättävä, sillä emme olisi usko-neet virsien olevan innostavia itsessään. Palautteesta voi erottaa toki tuttujen asioiden turvallisuuden ja sen luoman mukavuuden. Toiminnallisuus ja kertomusten kuljettami-nen laulun ohessa oli uutta lapsille ja sen takia se saattoi tuntua oudolta. Lapsiryhmä oli yksimielisiä siitä että kynttilöiden ja kuvien käyttäminen on mukavaa ja jännää.

Palautteen perusteella 4–6-vuotiaiden kerhon lastenohjaaja piti virsihetkistä. Hän näkee virsiperinteen eteenpäinviemisen tärkeänä ja oli iloinen siitä että virsituokiot painottui-vat lauluun. Lastenohjaajan mielestä virren ja Raamatun kertomuksen yhdessä käyttä-minen on hyvä tapa selkeyttää ja jaksottaa kertomusta. Tämän kaltainen menetelmä oli lastenohjaajalle uutta ja hänen mielestään tämä on hyvä malli kerhokäyttöön jatkossa. Palautteessa korostettiin tanssin ja soittamisen käyttökelpoisuutta. Virren mukana tans-simaan ja soittamaan lähtivät myös ns. passiiviset lapset. Etenkin pojat jotka eivät olleet normaalisti halunneet osallistua yhteisleikkeihin, olivat mukana ja innokkaasti toimi-massa muiden kanssa. Lastenohjaaja kiitti virsihetkistä etenkin niiden merkityksestä

ajatuksen herättäjänä ja motivoijana omaan virren käyttöön kerhotyössä. Tuokioiden menetelmät ja virren moninaisuus yllätti ja innosti tutustumaan virsiin uudestaan. Palautetta Kerhonojaja antoi uusien laulujen haltuunotosta. Kun uutta laulua opetetaan lapsille, on syytä kertoa ensin sanat ja laulaa vain yksi tai kaksi säkeistöä lasten kanssa. Tällä tavoin lapset oppivat melodian ja muistavat uudet sanat, koska niitä ei tule niin paljoa kerralla muistettavaksi.

Lastenohjaaja korosti 3-vuotiaiden kerhon virsituokioiden merkitystä innostajana ja työntekijän ideoiden rikastajana. Virsien käyttötavat ja menetelmät antoivat virikkeitä ja innostivat kokeilemaan virsien käytössä erilaisia toimintamalleja, kuin mihin on totuttu. Virren ja Raamatun kertomusten jaksottaminen sekä virren elävöittäminen rytmillä ja liikkeellä innostivat kohderyhmää. Nämä elementit myös auttoivat jaksamaan viidentoista minuutin virsituokiossa. Palautteessa korostui jatkuvuuden merkitys. Virsihetkien ajoittuminen pidemmälle aikavälille ja useamman kerran paketti olisi ollut tarpeen kolmevuotiailla jotka alkoivat toisessa virsituokiossa päästä vasta alkuun. Kerronnan ja kerrontatyylin tärkeyttä korostettiin, koska kerrotut asiat eivät tule ymmärretyksi, ellei puhuta samaa kieltä kuuntelijan kanssa.

Perhekerhon lastenohjaajat kannustivat kehittämään menetelmiä virren käyttöön alle kolmevuotiaiden kanssa. Virsivalinnat olivat kohderyhmälle liian vaikeita ja lastenohjaajat kehottivat ottamaan uusien virsien väliin tuttuja lauluja. Myös ohjaamista kehoitettiin pohtimaan, ja miettimään tapoja jolla osallistetaan monen ikäisiä ihmisiä yhtä aikaa. Tässäkin kerhossa uusien menetelmien kerhoarkeen tuonti sai kiitosta, ja kerhonojajaat kokivat saavansa työvälineitä osaksi ammatillisuuttaan.

6.3 Tavoitteiden toteutuminen

Vaikka produktio toteutettiin lyhyellä aikavälillä, onnistuimme mielestämme herättämään lapsissa kiinnostuksen virsiä kohtaan. Virsituokioissa saimme hiljaisimmatkin lapset mukaan. Myös passiiviset lapset innostuivat musiikista ja havainnollistavasta materiaalista. Mielestämme edistyimme laulattajina ja virsitoimintamenetelmien käyttöön viemisessä paljon. Virren, kertomuksen, rytmin ja liikunnan yhdistämisellä saimme rohkaistua ja opetettua lastenohjaajia vaihtoehtoisin virren käyttömenetelmiin.

Yhtenä lähtökohtana virsihetkissä oli kokemuksellisuus ja ihmettely virren äärellä. Kosimme virsihetket sillä periaatteella, että virsien tekstit ja tunnelma tukevat virsihetken teemaa sekä asioita joista hetkissä puhutaan. Kantava teema kaikissa hetkissä oli luomakunta ja ihmisen teot, sekä Jumalan vaikutus näihin asioihin.

Mielestämme virsihetkissä tavoitettiin ydinajatus Jumalan suuruudesta ja ihmisen tehtävistä rakastaa lähimmäistä. Teoriapohjaa koostaessamme tuli useaan kertaan vastaan ihmettelyn merkitys Jumalan todellisuuden äärellä. Pääsimme lasten kanssa ihmettelemään maailman ihmeellisyyttä. Mielestämme pystyimme luomaan positiivisen ilmapiirin Jumalan edessä olemiselle. Jokaiselle lapselle löytyi paikka virsituokiossa ja jokainen sai osallistua omien kykyjensä mukaan.

Työssämme käyttämiämme menetelmiä olivat laulu, tanssi, soitto ja kerronta. Valitsemamme menetelmät tukivat virsituokioiden kokonaisuutta hyvin. Menetelmien yhdistäminen oli vähäistä tuokioissa. Tämä olisi tukenut sisältöä vahvemmin. Eri aistien ja kokemusten yhdistäminen samaan toimintaan olisi tehnyt hetkistä kokemuksellisempia. Useamman virikkeen hallittu yhteiskäyttö olisi herättänyt lasten mielenkiintoa paremmin. Kehitettävistä asioista huolimatta menetelmiin kohdistetut tavoitteet toteutuivat.

Produktion alkukartoituksessa selvitimme Pieksämäen seurakunnan lapsityössä tehtävää virsikasvatusta. Kartoituksella haimme tietoa yksittäisten työntekijöiden näkökulmaa virsien käyttöä kohtaan, emme koko seurakunnan yleistä linjausta virsikasvatukseen. Kartoituksesta kävi ilmi se mitä Pieksämäen seurakunnan lapsityössä tehtävä virsikasvatustyö on kerhoissa. Kartoituksessa selvisi virsikasvatuksen arkitodellisuus Pieksämäen seurakunnan lapsityössä. Kartoituksen ansiosta lähdimme kehittämään sitä virsikasvatustyötä, mitä jo tehdään.

Pyrimme kehittämään Pieksämäen seurakunnan lapsityön virsikasvatusta. Lastenohjaajilta tullessa palautteessa nousi esille ajatus uusien virikkeiden saamisesta. Rytmilorut ja Raamatun kertomuksen yhdistäminen virteen olivat uusia menetelmiä Pieksämäen seurakunnan lapsityössä. Näiltä osin saavutimme asettamamme tavoitteet uusien virikkeiden antamisesta lastenohjaajille.

Erityisenä tuloksena huomasimme, että virsituokiot toimivat ryhmäyttävinä elementteinä kerhotoiminnassa. Ryhmäytymistä tai ryhmäyttämistä emme olleet ottaneet työmme tavoitteeksi, mutta sen näyttäytyminen virsihetkien seurauksena on epäilemättä ennakkoimaton ja yllättävä saavutus.

6.4 Kehitettävää

Vaikka virsihetket olivatkin päällisin puolin onnistuneita, voi niistä silti löytää paljon kehitettävää. Koska lähdimme tekemään virsituokioita ilman aikaisempaa kokemusta tämän kaltaisesta toiminnasta, ilman aikaisempia tutkimuksia tai hankkeita, huomioon otettavia asioita tuli koko ajan esille. Produktion edetessä saimme paljon oivaltavia kokemuksia virren käytöstä alle kouluikäisten parissa.

Lähtökohtana virsituokioissa oli käyttää virsikirjan virsiä laajasti ja ennakkoluulottomasti. Palautteen pohjalta jäimme miettimään virsivalintojen merkitystä laulattamiseen. Virsihetkissä tahdoimme lähteä tekstin pohjalta tukemaan tuokion teemaa. Emme kuitenkaan huomioineet virsien rytmityksen ja melodian vaikeutta tarpeeksi laajasti. Virsi joka ei ole tasajakoinen on hankala laulaa mukana ilman taitavaa esilaulajaa. Yksinkertaisempiin melodioihin ja tahteihin on helpompi tarttua ja lähteä mukaan. Evankelis-luterilaisen kirkon virsikirjassa on koottuna yli kuusisataa virttä, joten sopivia lauluja jokaiseen hetkeen löytyy, jos on itse aktiivinen ottamaan uusia virsiä haltuun.

Virsi kirjassamme on jaoteltu virret teemoittain. Myös lasten osio löytyy joka pitää sisällään 14 virttä. Loput virret ovat teemoiteltu esimerkiksi koululaisten, nuorten, kirkkovuoden pyhien, sekä kirkollisten juhlien mukaan. Ne virret jotka eivät ole jollekin ryhmälle kohdennetussa ryhmässä, mielletään usein aikuisten virsiksi. Työntekijöillä ja virren käyttäjillä saattaa olla ennakkoluuloja virsien sopivuutta kohtaan. Mielestämme lasten kanssa veisatessa on tärkeää että virttä käytetään laajasti, monipuolisesti ja tarkoitusta tukien. Lapsille ja aikuisille tarkoitettua jaottelua tulisi mielestämme murtaa, koska tällainen jaottelu heikentää virren monipuolista käyttämistä. Lapsille suunnatut laulu ja virsikokoelmat, kuten lasten virsi, vähentää myös virsikirjan virsien laajaa käyttöä. Mielestämme virttä veisatessa ei tule kiinnittää huomiota pelkästään virren sävelmään

tai tekstiin, siten että nämä olisivat ongelmatta lasten sisäistettävissä. Vaan tärkeää on valita lapsille virsiä teemaa tukevaksi tai sitä täydentäväksi kokonaisuudeksi.

lasten ja aikuisten virret?

Produktion suunnitteluvaiheessa pyrimme ottamaan huomioon viiden aistin menetelmät, mutta näiden huomioiminen jäi pintaraapaisuksi. Tämä olisi ehkä tukenut kokemuksellisuutta ja motivoinut lapsia tarttumaan virteen. Mielestämme aistien huomioiminen osana virsituokioita olisi suotava kehittämiskohde jatkossa. Lapsi kokee asiat konkreettisesti ja kokonaisvaltaisesti, tämän hyödyntäminen osana virsikasvatusta saattaisi edesauttaa positiivisen suhtautumisen syntymiseen virttä kohtaan. Virsikokemusta voisi vahvistaa jos se tuoksuisi ja maistuisi joltakin.

Toiminnan kokemuksellisuuteen ja lasten osallisuuteen tulee kiinnittää huomiota. Virret ovat mielekkäämpiä, kun niihin liitetään toiminnallisuutta ja kokemuksellisuutta. Virsileikit, soittaminen, liikkuminen ja havainnollistavien esineiden käyttö tekee virsituokiosta elävämpiä. Tuokioissamme olisimme voineet painottaa kokemuksellisuutta, mikä olisi voinut vaikuttaa positiivisesti lasten aktiivisuuteen.

Virsihetkien pituuteen tulee kiinnittää huomiota tällaista produktioita suunnitellessa. Mielenkiinnon säilyttämiseksi on tuokion oltava ajallisesti sopivan mittainen kohde-ryhmälle. Virsihetkistä saamamme kokemusten pohjalta 4-6- vuotiaiden virsihetkien tulisi olla alle kolmekymmentä minuuttisia ja kolmivuotiaiden kerhossa enintään viisitoista minuuttia pitkiä. Jos hetki menee liian pitkäksi, lapsen keskittymiskyky heikkenee ja huomio kiinnittyy muihin asioihin.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Kuten työssämme on käynyt ilmi, uusien asioiden haltuunotto on haastavaa. Opinnäyte tarjoaa hyvän mahdollisuuden kehittää omaa ammatillisuuttaan ja rikastuttaa omaa työvälineistöä. Musiikilla voi tukea ihmistä kokonaisvaltaisesti ja sanoittaa kipeitäkin asioita. Virren juurtuminen osaksi omaa arkea ja sitä kautta kaiken tekemisen rikastuminen hoitaa niin omaa hengellisyyttä, kuin työssä kohdattavia ihmisiä. Jokainen ihminen kokee virren subjektiivisesti ja tämä takia virrellä voimme puhutella useaa ihmistä kerralla.

Lapsen on tärkeää saada kokea ja tehdä itse, jotta hän voi kehittyä itsenäiseksi yksilöksi. Mielestämme tämä pätee myös hengellisen kasvun tukemisessa. Lapsen tulee kokea, tehdä ja sitä myöten oivaltaa itse. Aikuisen tehtävä on luoda mahdollisuuksia ja ihmetellä Jumalan suuruutta lapsen kanssa. Lapsen hengellisyyttä ei tule vähätellä. Jeesus itse on sanonut Jumalan valtakunnan olevan lasten kaltaisille. Aikuisen tulee luoda mahdollisuuksia, joissa lapsi voi kokea ja tehdä asioita jotka luovat hengellistä pohjaa. Kokonaisvaltainen käsitys maailmasta ja Jumalan todellisuuden kyseenalaistamattomuus ovat asioita, joista meidän tulisi oppia. Opinnäytteemme nimi on yhdessä ihmetellen. Tähän lauseeseen tiivistyy suurin oppi mikä jäi käteen. Kristillinen kasvattaja ei saisi antaa valmiita ja yksinkertaisia vastauksia, jotka lapsi kyseenalaistamatta hyväksyy. Vaan aikuisen ja lapsen tulisi yhdessä pohtia Herran todellisuutta ja oppia toinen toiseltaan. Kristillisen kasvatuksen alle kouluikäisten parissa ei saisi olla pelkkää opettamista, vaan sen tulisi olla yhdessä ihmettelemistä. Parhaimmillaan yhdessä ihmetteleminen kasvat-
taa molempien osapuolen hengellisyyttä.

Työmme lähtökohtia oli lasten virteen juurruttaminen. Mikäli pystymme juurruttamaan lapsen virteen, se voi kasvaa lapsen mukana ja tukea häntä elämän eri tilanteissa. Virsien tutuksi tekeminen saattaa vahvistaa virttä takaisin kansan kulttuuriin. Herää kysymys, että onko itsestään näillä metodeilla ja lyhyellä aikavälillä ylipäätään mahdollista nostaa virsien asemaa. Kuinka virsi voisi tulla osaksi arkea, ellei siitä tehdä arkea. Tähän olisikin syytä puuttua useampaa kautta. Työmme tavoitteiden saavuttamista on vaikea määritellä juuri tämän takia. Mikäli virsituokioita toteutettaisiin pitkällä aikavälillä, pystyisi samoja virsiä käyttämään enemmän ja laulut jäisivät elävämmin mieleen. Jotta

virren asema paranisi olisi sen käyttöä rohkaistava monella tasolla. Lasten vanhemmille ja yhteiskunnallisille instituutioille, kuten päiväkodeille, tulisi opettaa virren käyttöä ja valottaa sen mahdollisuuksia osana arkea. Virren käytön ulottuvuuksien ja virren käytön vaikutuksien avaaminen olisi tärkeää tällaisessa koulutustyössä.

Mikäli lapsi huomioidaan kokonaisvaltaisesti ja hänelle annetaan tilaa omaan tulkinnaan, pystytään lasta tukemaan hengellisesti. Kristillisen kasvatuksen ulottuvuuksien huomioiminen tukee lasta yksilönä kokonaisvaltaisesti uskossaan ja hengellisessä kehityksessä, mutta myös kerhoryhmää kokonaisuutena.

Kristillisen kasvatuksen ulottuvuudet tukevat virttä hyvin. Virsi on osa rituaalista ulottuvuutta, mutta työssämme virsi toimi opettajana ja kontekstina hengellisyyden kasvulle. Virsien maailmat puhuttelevat vahvasti veisaajaa. Tuokioissa virsimaailmojen tukeminen kokemuksellisuudella puhuttelee monella tasolla osallistujaa. Virsituokioihin osallistuivat päiväkerhojen kaikki lapset aktiivisesti. Lastenohjaajan palautteesta nousi esiin, että jopa passiiviset ja normaalisti leikeistä vetäytyvät lapset osallistuivat toimintaan. Vahva kokemuksellisuus ja lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen lienee yksi selitys heidän mukaan lähtemiseen.

Yllättävä ja erittäin merkittävä tulos produktiossamme oli se, että virsihetket toimivat ryhmäyttävänä toimintoina kerhoissa. Alle kouluikäisten parissa ei tunnuta puhuvan ryhmäyttämistä tai niinkään ryhmädynamiikasta. Lapsi ryhmän jäsenenä nähdään usein yksilökohtaisesta näkökulmasta, esimerkiksi vuorovaikutustaitojen tai ryhmässä toimimisen oppijana, ei niinkään osana ryhmädynamiikan sääntöjä noudattelevaa ryhmää. Virsituokioiden lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen ja kokemuksellisuus saivat epäilemättä aikaan ryhmädynamiikan kehittymistä. Virsituokioiden ryhmäyttävä vaikutus oli positiivinen lisä tuloksiin.

Lapsi tulee nähdä kokonaisuutena, mutta myös ryhmän osana, jolla on annettavaa vertaisilleen. Jotta ryhmähenki kasvaisi, tulee jokaisen ryhmänjäsenen taidot saada tukemaan ryhmän kokonaisuutta. Virsituokioissa ryhmähenki heräsi ja lapset olivat aktiivisesti mukana harjoitteissa. Positiivinen asenne kasvattaa myös hengellistä pääomaa ja ryhmä voi jakaa kristillistä lähimmäisen rakkautta keskenään. Virsituokioiden vaikutuksena ryhmässä heräsi eräänlainen toisistaan välittävä ja yhdessä eteenpäin pyrkivä yk-

sikkö. Laulun yhteishenkeä nostava vaikutus tuli esille lastenohjaajilta kerätystä palautteesta. Emme olleet kuitenkaan suunnitelleet yksittäisiä harjoitteita saati kokonaisia virsитуokioita ryhmäyttämistä tai ryhmän yhteistoimintaa huomioon ottaen. Tästä huolimatta virsитуokiot vaikuttivat toimivan ryhmäyttävinä harjoitteina.

Lapsilta nousseessa palautteessa paistoi läpi into laulamista kohtaan. Virsihetkien pohjalta meissä heräsi ajatus siitä, ettei lapsi erottele laulamiaan lauluja virsiin ja muihin lauluihin. Mielestämme tällainen jaottelu on yleistä aikuisten ja jopa virsiä käyttävien työntekijöiden keskuudessa. Neljä – viisivuotiaiden kerhossa palautetta kysyttäessä päällimmäisenä ja mukavimpana kerhokertana oli luominen jossa virren tavallinen veisaaminen oli pääasia. Lasten into ja motivoituminen virteen eivät tarvitse muuta kuin hyvän laulattajan ja sopivan määrän säkeistöjä joihin pääsee mukaan. Tätä kautta lasten into voidaan herättää ja luoda positiivista mieltä virsiä kohtaan.

Virsитуokioissa emme patistaneet lapsia laulamaan, vaan lapsi sai liittyä lauluun silloin kun hän oli valmis laulamaan, ja laulu tuntui mukavalta. Kolmevuotiaiden kerhossa käytimme samaa virttä kumpanakin kerralla. Toisella kerralla lapset pystyivät osallistumaan veisaamiseen koska virsi oli jo tuttu. Virsien sisällöt saivat puhua omaa kieltään emmekä halunneet korostaa virren sanomaa. Tällä pyrimme antamaan veisaajan oman kokemuksen luoda sisällöt virteen. Mielestämme tällainen toimintatapa toimi alle kouluikäisten parissa ja oli osana herättämässä kiinnostusta virttä kohtaan. Sanotaan ettei kukko käskien laula, tähän viitaten haluaisimme kysyä laulaako ja pohtiiko lapsi laulamaansa käskien? Ajan antaminen ja innon herättäminen on oleellista ja tärkeää lasten kanssa veisatessa. Mielestämme täytimme työssämme tämän tavoitteen kiitettävästi.

Lastenohjaajien palautteissa nousi esille virikkeiden saaminen virsитуokioista. Uudet ideat ja lasten innokkuus virsiin innosti myös lastenohjaajia ottamaan virsikirjat osaksi kerhoa. Osa lastenohjaajista kertoi virsihetkien yhteydessä heränneensä jälleen virren voimallisuuteen ikäryhmästä riippumatta. Vaihtoehtoiset virrenkäyttömenetelmät antoivat virikkeitä ja rohkaisivat työntekijöitä virren pariin. Myös ne lastenohjaajat, jotka olivat alkukartoituksessa valitelleet omaa laulutaidottomuuttaan, sanoivat ottavansa jatkossa rohkeammin virsiä osaksi laulutukiota.

Työmme alkuperäinen idea oli tuottaa materiaalikokonaisuus virren käyttöön seurakunnan lapsityössä, mutta työssämme kuitenkin keskityimme virren nykytilaan seurakuntien lapsityössä. Pohdimme jälkikäteen, että virsimateriaalipaketti voisi auttaa virren käytössä seurakuntien lapsityönohjaajia. Materiaalipaketti voisi rohkaista ottamaan virsi osaksi kerhoa arkea ja herättää virikkeitä virren käyttöön. Lisäksi se voisi rohkaista sellaisia lastenohjaajia käyttämään musiikkimenetelmiä, jotka eivät koe musiikkia työvälineenä omakseen tai jotka eivät koe omien taitojensa riittävän musiikkitoiminnan ohjaamiseen.

4–6-vuotiaiden kerhossa virsihetket nostivat yhteishenkeä ja ryhmäyttivät kerhoryhmää. Opinnäytetyö jaksottui ajallisesti reilun vuoden matkalle. Tässä ajassa henkilökohtainen virsituntemuksemme ja asenteemme virteen muuttuivat olennaisesti. Vaikka lähdimme ikään kuin asiantuntijoina kohti virsikasvatusta, ei virsituntemuksemme ollut kovin suuri työn alussa. Virsituokiot kehittyivät pitokertojen myötä, ja näkemys alle kouluikäisten kanssa veisaamisesta kirkastui. Virsissä on vahvoja tunnelmia ja oleellista kristillisen opin pohdintaa.

Virsituokiot ovat jo nyt juurtuneet osaksi omaa työtämme. Kun näkee hieman vaivaa kohdentaessa virren käyttömenetelmiä kohderyhmälle sopivat virsituokioiden toiminnot kenelle vain. Virsi puhuttelee ihmistä yksilönä ja yhteisön jäsenenä, näin ollen on tärkeää että virsi voisi kuulua meidän jokaisen työhön ja elämään.

LÄHDELUETTELO

- Ahtiainen, Anita i.a. Lapsen teologia. Suomen lapsityönkeskus ry. Viitattu 11.3.2010.
http://www.evl-slk.fi/lapsi_kirkossa/lapsi_teologina.
- Alila, Kirsi & Portell, Tuija 2008. Leikkitoiminnasta avoimeen varhaiskasvatukseen. Avointen varhaiskasvatuspalvelujen nykytila ja kehittämistarpeet 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö. 14.
- Dunderfelt, Tony 1997. Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen. 9. Uudistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Eerola, Kaija 2004. Laulamisen ihanuus. Teoksessa Haapasalo, Juhani; Lauerma, Liisa; Nissinen, Martti & Suikkanen, Pekka (Toim.) Kirkkomusiikki. Helsinki: Edita media oy.
- Eerola, Kaija 2009. Virikkeitä lasten virteen. Helsinki: Lasten keskus.
- Haunio, Anna-Liisa 2004. Lasten urku- ja virsikonsertti. Teoksessa Heinonen, Leena; Luodeslampi, Juha & Salmensaari, Leena (Toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja oy. 189–196.
- Heinonen, Leena; Luodeslampi, Jukka & Salmensaari, Leena 2004. Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja.
- Hiilamo, Kirsi 2007. Arjen kristillisiä perinteitä. Teoksessa Ryhänen, Timo; Kuosmanen, Riitta-Liisa; Vallisaari, Mirja & Wärri, Mari (Toim.) Ajan virrassa - Elämän kaari. Porvoo: Weilin +Göös oy. 108–140.
- Hiltunen, Anne 2008. Lapsen tapa elää todeksi uskonnolliset, hengelliset ja henkiset asiat ja ilmiöt. Teoksessa Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (Toim.) Lapsenkaltainen - uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. 1. painos. Helsinki; Lasten Keskus Oy. 69–73.
- Hirvonen, Riitta 2009. Ystäväsä lapsien. Lasten virret ja hengelliset laulut suomenkielissä kokoelmissa 1824–1938 ja niiden vaikutus vuoden 1938 virsikirjaan. Väitöskirja. Helsinki; Helsingin yliopiston teologinen tiedekunta.
- Huotilainen, Minna 2009. Musiikillinen vuorovaikutus ja oppiminen sikiö- ja vauva-aikana. Teoksessa Louhivuori, Jukka; Paananen, Pirkko & Väkevä, Lauri (Toim.) Musiikkikasvatus. näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen. Jyväskylä: Suomen Musiikkikasvatusseura - FiSME r.y.

- Iivonen, Laura & Lamminen Heidi 2007. Sydänten lapset - adoptiolapsi musiikkileikki-koulussa. Opinnäytetyö. Helsingin ammattikorkeakoulu.
<https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/37343/stadia-1195465214-3.pdf?sequence=1>.
- Jarasto, Pirkko & Sinervo, N 2000. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Kirjapaino.
- Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi 2008. Vasun pedagogiikka. Teoksessa Kangasmaa, Tiina; Petäjä, Heljä & Vuorelma, Päivi (Toim.) Lapsenkaltainen - uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa. 1. painos. Helsinki; Lasten Keskus Oy. 34–53.
- Kantola, Ilkka 2004. Lapsityön teologian edellytyksiä. Teoksessa Heinonen, Leena; Luodeslampi, Juha & Salmensaari, Leena (Toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja oy. 105–118.
- Karila, Kirsti; Kinos, Jarmo & Virtanen, Jarmo 2001. Varhaiskasvatus muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Karila, Kirsti; Kinos, Jarmo & Virtanen, Jarmo (Toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: Ps-kustannus. 13–24,
- Keskisalo, Jukka 2005. Leikkivä kirkko - Suuren kertomuksen kirkko. Teoksessa Virtanen, Kalevi (toim.) Kohti leikkivää kirkkoa. Helsinki: Lasten keskus.
- Kirkkinen, Seppo 2010. Henkilökohtainen tiedonanto
- Kirkkohallitus/ kirkon kasvatus ja nuorisotyö. Seurakunnan päiväkerho on leikin lumoa ja hiljaisuutta. Viitattu 15.8.2010.
www.evli.fi/kkh/to/kkn/varhaiskasvatus/Leikin_lumoa.pdf.
- Kirkkojärjestys 1991/1055. 8.11.1991. Suomen valtion säädöstietopankki. Ajankohtainen lainsäädäntö. Viitattu 2.4.2010.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirkkoj%C3%A4rjestys](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055?search[type]=pika&search[pika]=kirkkoj%C3%A4rjestys).
- Kirkkolaki 1993/1054. 26.11.1993. Suomen valtion säädöstietopankki. Ajankohtainen lainsäädäntö. Viitattu 2.4.2010.
[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054?search\[type\]=pika&search\[pika\]=kirkkolaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054?search[type]=pika&search[pika]=kirkkolaki).
- Kosunen, Emilia & Luodeslampi, Juha 2005. Church at play - a Finnish Approach to Christian Upbrining and Spirituality. Helsinki: the Finnish Evangelical Lutheran Parishes' Centre of Child Work.

- Kotila, Heikki 2003. Spirtualiteetti - ajankohtainen näkökulma. Teoksessa Häyrynen, Seppo; Kotila, Heikki & Vatanen, Osmo (Toim.) *Spiritualiteetin käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja. 13–26.
- Kronqvist, Eeva-Liisa & Pulkkinen, Minna-Leena 2007. *Kehityopsykologia. Matkalla muutokseen*. Helsinki-Porvoo: WSOY
- Kuokkanen, Ritva; Kivirinta; Mervi; Määttänen, Jukka & Ockenström, Leena 2007. *Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas opinnäytetöitä varten*. Helsinki: Diakonia ammattikorkeakoulu.
- Kuoppa, Anna-Liisa 1997. Lapsi-, varhaisnuoriso- ja perhetyö seurakunnassa. Teoksessa Luukkonen, Liisa (Toim.) *Nollasta neljääntoista - käsikirja seurakuntien lapsi ja varhaisnuorisotyöhön*. Helsinki: Lasten keskus. 105–107.
- Kurkela, Kari 2004. *Musiikin merkitys*. Teoksessa Haapasalo, Juhani; Lauerma, Liisa; Nissinen, Martti & Suikkanen, Pekka (Toim.) *Kirkkomusiikki*. Helsingin: Edita Prima oy.
- Louhivuori, Jukka 2009. *Näkökulmia musiikkikasvatuksen merkityksiin*. Teoksessa Louhivaara, Jukka; Paananen, Pirkko & Väkevä, Lauri (Toim.) *Musiikkikasvatus - näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Jyväskylä: Suomen Musiikkikasvatusseura - FiSME r.y.
- Luukkonen, Liisa 1997. *Nollasta neljääntoista - käsikirja seurakuntien lapsi ja varhaisnuorisotyöhön*. Helsinki: Lasten keskus.
- Luumi, Petri 1997. *Kasteen kautta seurakuntaan*. Teoksessa Luukkonen, Liisa (Toim.) *Nollasta neljääntoista - käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön*. Helsinki: Lasten keskus. 79–86.
- Musiikkikasvatus seurakunnassa. Kirkon musiikkikasvatuksen lähtökohtia ja tavoitteita*. 1987. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja D 1987:6 Kirkon jumalanpalvelus- ja musiikkitoiminnan keskus. Moniste tekijän hallussa.
- Muhonen, Mervi & Tirri, Kirsi 2008. *Mitä on kristillinen kasvatus?* Teoksessa Porkka, Jouko (Toim.) *Johdatus kristilliseen kasvatukseen*. Helsinki: Lasten keskus. 63–82.
- Nissinen, Martti 2004. *Musiikin mieli*. Teoksessa Haapasalo, Juhani; Lauerma, Liisa; Nissinen, Martti & Suikkanen, Pekka (Toim.) *Kirkkomusiikki*. Helsinki: Edita media oy.
- Pajamo, Reijo 2009. *Laulusta tulee kansakoulun pakollinen oppiaine*. Teoksessa Louhivaara, Jukka; Paananen, Pirkko & Väkevä, Lauri (Toim.) *Musiikkikasvatus -*

- näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen. Jyväskylä: Suomen Musiikkikasvatusseura - FiSME r.y. 31–49
- Pieksämäen seurakunta i.a. Pieksämäen seurakunta vuoteen 2015. Viitattu 13.6.2010. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön Suomennos. Helsinki: Kirjapaja.
- Riekkinen, Wille 2008. Kristillisen kasvatuksen lähtökohdista. Teoksessa Porkka, Jouko (Toim.) Johdatus kristilliseen kasvatukseen. Helsinki; Lasten Keskus Oy. 83–94.
- Ruokonen, Inkeri & Rusanen, Sinikka 2009. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvatelijana. Teoksessa Ruokonen, Inkeri; Rusanen, Sinikka & Välimäki, Anna-Leena (Toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Opas 3. Helsinki: Yliopistonpaino Oy. 10–25.
- Ruopila, Isto 2003. Lapsuus. Teoksessa Lyytinen, Paula; Korkiakangas, Mikko & Lyytinen Heikki (Toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissaan.1.-6. painos. Helsinki: WSOY.
- Saarinen, Seija 1997. Kohti konstruktivistista oppimiskäsitystä. Teoksessa Luukkonen, Liisa (Toim.) Nollasta neljääntoista - käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön. Helsinki: Lasten keskus. 50–59.
- Saarinen, Seija 1997. Päiväkerho osana kirkon lapsityötä. Teoksessa Luukkonen, Liisa (Toim.) Nollasta neljääntoista – käsikirja seurakuntien lapsi- ja varhaisnuorisotyöhön. Helsinki: Lasten Keskus 130-135.
- Salmensaari, Leena 2004. Lapsityön teologiatalo. Teoksessa Heinonen, Leena; Luodlampi, Juha & Salmensaari, Leena (Toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja oy. 217–230.
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko 2008/. Lapsi on osallinen - Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämiskirja. Kirkon kasvatus ja nuorisotyö/Kirkkohallitus.
- Suomen lapsityön keskus ry i.a/a. Leikkivä kirkko. Viitattu 20.9.2010. http://www.evl-slk.fi/hankkeet/leikkiva_kirkko/
- Seurakuntien lapsityönkeskus ry i.a/b. Lapsi syntyy Jumalan tuoksu hiuksissaan – kirkon varhaiskasvatus. Viitattu 15.8.2010. http://www.evl-slk.fi/lapsi-ja_perhetyo/

- Vapaavuori, Hannu 2004. Laulamisen ihanuus. Teoksessa Haapasalo, Juhani; Lauerma, Liisa; Nissinen, Martti & Suikkanen, Pekka (Toim.) Kirkkomusiikki. Helsinki: Edita media oy.
- Varhaisiän musiikkikasvatus seurakunnassa 2004. Suomen evankelis-luterilaisen kirkkohallituksen julkaisuja 2004:8. Kirkkohallitus
- Varhaiskasvatus - suunnitelman perusteet 2005. Stakes - oppaita 56. Saarijärvi: Stakes.
- Wennemark, Pirjo-Liisa & Alopaeus-Karhunen, Pirkko-Liisa 2004. Lapsityö Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Teoksessa Heinonen, Leena; Luodeslampi, Juhha & Salmensaari, Leena (Toim.) Lapsityön käsikirja. Helsinki: Kirjapaja oy. 13–24.
- Vilka, Hanna & Airaksinen Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Virtanen, Kalevi 2005. Leikkivä kirkko - Mitä ja miksi? Missio, visio ja niiden taustoja. Teoksessa Virtanen, Kalevi (Toim.) Kohti leikkivää kirkkoa. Helsinki: Lasten keskus.58–66.

LIITTEET

Liite 1

Anni Kuivala & Tuomo Kantele

Sosionomi (AMK) / kirkon nuorisotyöntekijä + Lastentarhanopettajan virkakelpoisuus

Diakonia AMK - Diakonia, Pieksämäen yksikkö

Opinnäytetyö / Kevät 2010

Kysely seurakunnan lapsityöntekijöille

Opinnäytetyönämme tutustumme virteen ja sen käyttöön osana varhaiskasvatusta. Kartoitamme mitä menetelmiä on olemassa virren haltuunottoon. Kartoituksen pohjalta tuotamme virsihetkiä seurakunnan lapsityössä. Virsihetkiin pyrimme koostamaan mahdollisimman monipuolisen paketin virsien käyttöön. Emme keskity pelkästään laulamiseen ja kaikulauluun, vaan pyrimme pitämään hetket monipuolisina virsileikkien, musiikkiliikunnan ja tarinoiden avulla.

Kartoitamme virren käyttöä Seurakunnan lapsityössä, kuinka virttä tällä hetkellä käytetään, ja miten virteen. Vastatkaa kysymyksiin omasta työstänne käsin. Tarvittaessa voitte jatkaa kääntöpuolelle.

Missä tilanteissa käytätte virsiä?

Kuinka käytätte virsiä?

Miksi käytätte virsiä lapsityössä?

Muuta

Kiitos!

Liite 2

LUOMAKUNTA

Tuokion tavoite

Virsihetkessä käsittelemme Jumalan luomistyötä ja ihmisen asemaaluomakunnassa. Keskitymme virsien teksteihin, tunnelmiin ja teksteissä esiin tuleviin teemoihin lapsen näkökulmasta käsin. Tavoitteena on tukea ymmärrystä Jumalan luomistyön suuruudesta ja luomistyön mukanaan tuomasta rakkaudesta. Ihmisen asema maapallolla on myös yksi käsiteltävistä teemoista. Teemoja käymme läpi virsiä laulaen, piirtäen ja keskustellen.

Tarvikkeet: A4 jokaiselle ryhmäläiselle, puuvärejä, lasten raamattu, virsikirja, säestyssoittimet,

1. Keskustellaan luonnosta, mitä keväällä tapahtuu eli luonnon heräämisestä. muina vuoden aikoina voi esimerkiksi mitä luonnosta löytyy. Ajatusten pohjalta jokainen saa piirtää paperille kuvan luonnosta. Piirustukset laitetaan esille alttarin eteen.
2. Lauletaan virttä Virsi 135 Jumala loi ja lisäksi luetaan lasten Raamatusta Luomiskertomus. Toteutus: Opetellaan lasten kanssa ensimmäisen säkeistön sanat, jonka jälkeen lauletaan ensimmäinen säkeistö. Laulun jälkeen luetaan Lasten Raamatusta ensimmäisen päivän luominen, jonka jälkeen lauletaan uudestaan ensimmäinen säkeistö virrestä. Ja jälleen luetaan seuraava päivä. Näin käydään luomiskertomusläpi. Sovellus löydettiin Kaija Eerolan materiaalista(2009) virikkeitä lasten virteen.
3. Virren ja Raamatun kertomuksen jälkeen jutellaan lasten kanssa siitä mitä kertomuksessa tapahtui. Keskustellaan lasten kanssa Heidän piiroksistaan ja milloin Jumala loi ne. Keskutelu päätetään ajatukseen, että kaikki mitä Jumala loi on hyvää ja me saamme olla kiitollisia siitä.
4. Virsi 332. Opetetaan laulun sanat lapsilla ja lauletaan 2 ensimmäistä säkeistöä.

5. laulun jälkeen palataan 6 päivään luomiskertomuksessa ja Jumalan ihmiselle antamaan tehtävään; Varjella luomakuntaa.

Keskustellaan lasten kanssa miten he voisivat noudattaa tätä käskyä. Esimerkiksi lemmikkieläinten huolenpidolla, kuinka vanhemmat pitävät heistä huolta. Lapsille jätetään ajatus elämään, että Jumala on meidän kanssa tässä tehtävässä ja pitää meistä huolta.

6. Lopuksi lauletaan virsi 517 ensimmäinen ja toinen säkeistö. Virren teemat Jumalan armon alaisena olemisesta, ja hänen lähellään elämisestä summaa luomistyön oleellimmän asian, Jumala on luonut meidät kaikki, ja maailma on hänen luomansa jossa me olemme yksi osanen kokonaisuutta.

Pyhä Henki

Tavoite: Virsihetkessä käsitellään helluntaita. Aihetta tarkastellaan Pyhän Hengen aikaansaamien tekojen näkökulmasta. Kuten opetuslapset rupeivät jakamaan ilosanomaa Pyhän Hengen rohkaisemina, myös me voimme jakaa taitojemme kautta iloa ympärillemme. Virsihetki painottuu rytmiin ja soittamiseen, itseilmaisuuun, ja sen mukanaan tuomaan riemuun. Tuokion ei ole tarkoitus opettaa perimmäisiä totuuksia Helluntain- ja Pyhän hengen merkityksistä. Sen sijaan tällä kerralla yhdistyy itseilmaisun riemu ja Pyhän Hengen meissä herättämät taidot, ja virsitekstien syvällisemmät opit. Virsitekstien tehtävä on kuitenkin pääasiassa jättää asiat ”muhimaan” aivojen sopukoihin.

Tarvikkeet: Lasten raamattu, virsikirja, rytmisoittimia.

1. Kerrotaan lasten raamatusta Helluntain kertomus. Kertomuksena voi olla kuvia(itse piirrettyjä pää tapahtumista) tai nukeilla esittää kertomuksen

2. Jonka jälkeen lauletaan virsi 111 säkeet 1,4,7 kaikulauluna. Virressä käsitellään pyhän hengen vaikutuksia ihmisissä, virren jälkeen keskustelemme mitä kaikkea osaamme.

3. Lasten kanssa keskustellaan siitä mitä musiikki on? Ja miten musiikki on arvokas asia monelle ihmiselle, sekä sen luoma riemu piristää niin itseä kuin lähimmäistä. Jumala

herättää Pyhän Hengen välityksellä meissä kaikki kykymme. Voimme laulaa ja soittaa sen ansiosta.

4. Lauletaan virren 125 säkeet 1,2,3 rytmisointien kanssa. Virsi tuo päivän teemaa syvemmälle ja kertoo miten Pyhä Henki tekee ihmisessä työtään.

5. Virren jälkeen keskustellaan lasten kanssa siitä miltä tuntuu esiintyä ja millä tavoin voi luoda lämpöä ympärilleen. Voimme olla yhtä perhettä kaikkien läheisien kanssa ja käyttää taitojamme ilon jakamiseen ympärillemme, viedä Jumalan rakkautta ja läsnäoloa lähimmäisyydellä eteenpäin.

4. Virsi 448. Tuokiossa soitetään virren lasten kanssa rytmiloruna rallatellen. Virttä säestetään rytmisoittimilla ja lorutellaan ilman melodiaa rytmikkäästi. Virsi käsittelee Pyhän Hengen yhdistävää voimaa, ja tämä syventää päivän teemaa entisestään.

LÄHETYSTYÖ

Tavoite: Virsihetkessä käsittelemme lisää jo ”Helluntai” hetkessä käsiteltyjä asioita. Painotamme tällä kertaa siihen mitä pyhän hengen voimasta meidät on lähetetty tekemään. Lähetyskäsky kaikkien osakseen saama Pyhän Hengen rohkaisu. Virsihetkessä painottuu aistit ja niiden hyödyntäminen osana Pyhän kokemista. Virsihetkessä käytämme paljon kehorytmejä ja pelaamme valon avulla.

Tarvikkeet: Raamattu, virsikirja, kynttilöitä, tulitikut, cd-soitin ja levy josta löytyy virsi 600, tyynyjä, patjoja

1. Luetaan Raamatusta: ”Minä olen maailman valo” . Keskutellaan lasten kanssa, että me kaikki olemme Jumalan valoja maailmassa ja näin loistamme valoa ympärille. Jokainen osallistuja saa sytyttää oman kynttilänsä palamaan.

2. Lauletaan virsi 508. Virsi 508 säestetään kehorytmein ja veisaten. Virsi lauletaan hullutellen ja kehorytmeillä ”Pyhän hengen riemusta”.

3. Keskustellaan lähetystyöstä. Miten Jumalan on kutsunut meitä viemään hänen sanomaansa eteenpäin. Keskustellaan ajatuksesta, että Jumala on kaikkialla, jokainen osallinen hänen rakkaudestaan

4. Veisataan virsi 501. Virsi veisataan reipastempoisesti, virteen eläytyen, liikkuen ja keholla tuotettavilla äänillä (jalan tömistys yms.) säestäen. Virsi veisataan virren 508 hengessä, mutta tällä kertaa otetaan liike mukaan.

5. Keskustellaan, että Jumalan sanomaa voi viedä eteenpäin omassa elämässä, ei tarvitse lähteä maailmalle. Jumalan rakkautta voi välittää eteenpäin tehden hyvän teon jollekin lähimmäiselleen.

6. Lopuksi rauhoitutaan Virren 600 sävelin. Lapsilla tyynyt ja mukava asento lattialla. Virren tarkoituksena luoda mielikuva Isän rakkaudesta, ja hänen välittämistään. Jokainen on osallinen Jumalan rakkaudesta. Kerhotilaan luodaan joitain tuoksua tuohuk-

sin ja maustein (esim kaneli yms.) ja näin luodaan kodinomaisuutta virren tekstiin. Virren voi soittaa cd-ltä tai soittaa itse ja laulaa mukana(Vain ohjaajat, lapset rentoutuvat)

Liite 3

Tuomo Kantele & Anni Kuivala

Sosionomi(amk) + kirkon nuorisotyöntekijä + Lastentarhaopettajan virkakelpoisuus

Diakonia Amk - Diak Itä Pieksämäen yksikkö

Opinnäytetyö/ kevät 2010

Palaute seurakunnan lapsityöntekijöiltä

Kiitos, että saimme tulla pitämään virsihetket kerhoonne. Pyytäisimme teiltä vielä lopuksi palautetta hetkistämme. Tarvittaessa voitte jatkaa kääntöpuolelle.

1. Mitä piditte virsihetkistä?

---

2. Saitteko virikkeitä virsihetkistä?

---

3. Mitä kehitettävää koette hetkissämme?

---

4. Miten koitte virsihetkien kokonaisuuden? Tukivatko virret, tarinat ja toiminnallisuus toisiaan?

---

5. Mikä on virren merkitys työssänne?

---

6. Muuta

KIITOS!